

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.	REDACȚIA: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Stefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.	Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Blaj— Balázsfalva.
--	---	--

Nădejdea noastră.

„Doamne cât s'a înmulțit cei ce mă năcăjesc, mulți se scoală asupra mea, mulți zic sufletului meu nu este mântuire lui întru Dzeul lui“. (Ps. 3, 1—2).

• Trăim vremuri triste! De mult nu s'au abătut asupra capului nostru așa furtuni, ca acum. Ceriul e acoperit de nori plumburii, cari se îngrămădesc amenințatori pe firmament și varsă pe sute de guri potop de ape tulburi. Tăria o brăzdează din când în când lumina orbitoare a fulgerelor, urmată de bubuitul sinistru al tunetului, care zgudue pământul și vără groază în suflete. Naia bisericii noastre bătută fără încetare de orcan și sbiciuită de valurile uriașe, stârnite de uraganul mâniei dușmanilor, e împinsă cu putere elementară spre stânci, spre a fi zdrobită în mii de bucăți. Jurat-au în furia lor oarbă, că ne vor pierde. Și văzând zbuciumul inimii noastre, dușmanii jubilează, aruncându-ne în față cuvintele: »*nu este mântuire lui întru Dumnezeul lui*«.

Zădarnică încercare! Făcutu-și-au socoteala prea iute. Încrezutu-s'au prea mult în puterile lor, uitând că nădejdea noastră este Domnul, care locuiește întru puterea cuvântului său. „Iar Tu Doamne, sprijinitorul meu ești, mărirea mea și celce înalți capul meu“. Spre

el deci îndrepta-va glasul mireasa lui Hristos, sigură de izbândă: »*Cu glasul meu către Domnul am strigat și m'a auzit din muntele cel sfânt al lui. Și eu am adormit, sculatu-m'am, că Domnul mă va sprijini*«.

Un Dumnezeu, care nu s'a sfiit să iese din lumina neapropiată, să coboare din ceriu pe pământ, să se facă om din Preacurata V. M., nebăgând în seamă distanța infinită care este între Dânsul și orice făptură omenească, fie ea chiar curată și nobilă cum a fost Maica sa, — un Dumnezeu, care moare pe lemnul de ocară al crucii luând pe umerii săi păcatele lumii întregi, — un Dumnezeu, care coboară și se umilește până într'atâta, cât ni-se înfățișează sub vălul pâinii și a vinului de pe altarele noastre, substanțe neînsuflețite, îndărăptul cărora nu putem nici barem ghici dumnezeirea Lui, cum o ghicim din vorbele și faptele sale, când predică prin Palestina despre apropierea împărăției lui Dumnezeu, — un Dumnezeu, care se dă chiar hrană sufletelor noastre în s. Cuminecătura, înălțându-și tronul măririi în unul fiecare din noi, mai mult, un Dumnezeu, care vine și în sufletele întinate cu păcat de moarte, jertfite satanei, numai să nu lipsească de pânea ângerească pe aleșii săi, — un astfel de Dumnezeu nu poate decât să ne inspire curaj și încredere nelimitată în bunătatea sa, care nu cunoaște margini. Nu suntem mai păcătoși ca Iuda! Și chiar și pe acesta l-ar fi iertat numai să se fi întors din adâncul sufletului. Dar acest Dumnezeu bun și milostiv, e în aceeaș vreme și atotputernic. Învierea sa din morți, pe care o prăznuim cu toții, e dovada cea mai luminoasă. Cu moartea de pe cruce a devenit moartea morții, rumpând chirografal păcatului neamului omenesc. *A înviat* din propria putere, după ce moartea i-se constatare în chip oficios, după ce mor-

mântul i-se sigilase și se puse la ușa mormântului o piatră grea, precum și pază de soldați. *A înviat*, după ce se luaseră așadar toate precauțiunile, ca nu cumva să se întâmple vre-o înșelăciune. *Acest* Dumnezeu așadar atotputernic, care vecii i-a făcut, și a învins stăpânirea morții, *acesta* este nădejdea și scutitorul nostru. Deci biserica are tot dreptul să exclame: »Nu mă voi teme de mii de noroade, cari împrejur mă împresoară: scoală Doamne, mântuește-mă Dumnezeul meu. Că tu ai bătut pe toți cei ce-mi vrășmășesc mie îndeșert, dinții păcătoșilor ai zdrobit“.

Deci, Sus să avem inimile! Să zicem cu toții: „Să se scoale Dumnezeu și să se risipească vrășmașii lui. Precum se risipește fumul să se risipească, precum se topește ceara de fața focului“. Da! Căci: „A Domnului este mântuirea și peste poporul său binecuvântarea sa“. — Dorim nădejde și înviere în sufletele tuturor!

Dr. ALEXANDRU NICOLESCU.

Cugetări de Paști.

Filozoful Pythagoras recomandă învățăceilor săi să mediteze la sfârșitul fiecărei zile asupra stării vieții lor sufletești fiind aceasta un mijloc foarte puternic pentru îndreptarea aceleia. Stăpâniți de acelaș gând, vom cercă și noi să fixăm, din prilejul sf. Paști, câteva momente din desvoltarea vieții noastre sufletești, cari vrednicesc aceasta.

Privind vieța religioasă și morală a societății noastre moderne, care e oglinda cea mai fidelă a vieții individuale sufletești, pe toate terenele vedem luptă și neîndestulare. Cel credincios luptă contra învățăturilor false ale „modernismului“, iar modernistii își dau toată silința să combată principiile religiei și moralei creștine, cari, după părerea lor greșită, pentru omul „modern“ sunt deja învățături învechite, potrivite numai pentru evul mediu, cel mistic și întunecat. Aceștia din urmă se silesc a convinge despre aceasta și norodul, încă statornic

în credința bună strămoșească, prin fraze sonore, însă fără nici un rost. Așa face bunăoară Julius Hart, în opul său „Der neue Gott“, când susține, că „creștinismul este un politeism gol, asemănându-l cu niște flori rupte și ofilite ale unei vieți sufletești, cândva superioare, cari plutesc pe o apă tulbure, stătută și stricată. Dragostea, fericirea și libertatea, cari au avut cândva farmec pentru popor, azi sunt numai cuvinte goale, ce nu mai pot înviora vieța lui“. Va să zică ideile mărețe ale creștinismului sunt vorbe goale, și fără nici un rost pentru omul „modern“, care vânează după idei nouă, care întruparea omului o vede în „Übermensch“-ul lui Nietzsche și care visează despre o societate superioară celei creștine.

Se ivesc și profeți moderni cu intenții bune, ca bunăoară Tolstoi, care în opul său „Învierea“ recunoaște sublimitatea învățăturilor din „Evanghelia“, dar dogmele despre păcatul strămoșesc, răscumpărarea neamului omenesc prin jertfa sângeroasă a Crucii, refnoirea acesteia prin preot la altar în sf. euharistie ș. a., le consideră de invenții preoțești. Pe el nu mult îl interesează divinitatea Domnului Hristos și izvoarele mântuirii, sfintele taine, întemeiate de Fiul lui Dumnezeu; îl preocupă mai mult fericirea lumească a deaproapelui, din care poate izvorî o lume mai bună. Porunca Mântuitorului: „Iubește pe deaproapele tău, ca pe tine însuși. formează deci și temeiul învățaturii lui Tolstoi. Dar cu toate acestea, învățătura acestui apostol dela Nord, deși are scop filantropic, nu poate cuceri sufletele, pentru că ceea ce a clădit el pe acest temei comun, e lipsit de puterea dumnezească a convingerii, sprijinite pe semnele de credibilitate și de credenditate. Nu așa învățăturile creștine! Evanghelia lui Hristos convinge și răpește sufletele prin facmecul și adevărul învățăturilor sublime, confirmate prin minuni, și peste tot prin semne cari fac, ca Evanghelia să poată fi crezută, ba mai mult, să trebuiască a fi crezută. Și în deosebi întărește descoperirea dumnezească alui Hristos, cea mai mare minune, învierea sa din morți. —

Rătăcirile moderne captivează pe mulți dintre intelectualii noștri de bună credință și-i înstrăinează dela religia creștină. Cauza e, că cunoștințele religioase ale celor mai mulți dintre intelectualii noștri laici nu sunt temeinice, ci superficiali, uneori chiar copilărești, fiindcă afară de Biblie și Catehism, aceste manuale din timpul copilăriei, învățate și aceste numai superficial, cum se învață la noi în cele mai multe școli religia și

morala, — nu mai citesc nimic, ce-ar putea întări și desvoltă tinăra plantă sădită în școală. În alte direcții se câștigă toată cultura modernă, și așa omul nostru modern are cele mai temeinice, și mai rafinate cunoștințe despre lucrurile așa numite „pozitive“, iar despre cel mai pozitiv lucru, despre Dumnezeu, și raportul nostru față de Dânsul, cunoștințele i-au rămas aceleași, pe cari le aveă ca copil. Nu e mirare deci dacă curentul modern prinde rădăcini și în societatea noastră inteligentă. Foarte puțini intelectuali avem, cari se ocupă serios cu chestii de credință și morală, cari să scruteze, să mediteze și astfel să se convingă despre adevărul învățăturilor evanghelice. Dacă intelectualii noștri ar ceti cu atențiune Evanghelia, sau cel puțin ar asculta-o dumineca în biserică, ar află în ea idei sublime și altruistice și principii de etică, cari duc la desăvârșirea creștină și liniștea sufletului, lucruri, pe cari „imperativul categoric“ alui Kant, „voința orbă“ alui Schopenhauer, „diliriul aristocratic“ alui Nietzsche și „altruismul mistic“ alui Tolstoi, nici când nu le vor putea da. —

La o vieață superioară și îndestulită se recer trei lucruri: gândiri mari, fapte însemnate și bucurii curate; fără aceste vieața unui om cult n'are nici un rost, n'are nici un farmec. Aflăm ce-i drept și la profeții „moderni“ idei frumoase, dar aceste ne lasă reci, fiindcă plutesc în sfere transcendente, ca priaciipiile lui Kant, și nu se pot realiza. Ideile sublime, cuprinse în Evanghelie sunt realizabile, cum ne-a dovedit aceasta însuș Mântuitorul prin vieața și faptele sale omenesti, precum și toți aceia dintre ai Săi, cari au trăit o vieață cu adevărat sfântă. Evanghelia este un izvor nesecat de idei mărețe, cari ne înalță sufletul în o lume ideală și-l nobilitează, în cel mai adevărat înțeles al cuvântului. Aproape toți artiștii mai însemnați s'au inspirat de ideile sublime ale lui Hristos. Arhitectura, pictura, muzica, sculptura, și literatura clasică, cele mai renumite opere le datorește religiei creștine. Sentimentele nobile deșteptate în noi prin arta religioasă stâmpără încâtva setea sufletului nostru, care se dorește în sfere mai superioare și mai libere, decum sunt cadrele înguste și mărginite ale vieții pământești. Este în internul nostru ceva ce nu se simte îndestulit în cătușele strâmte ale acestei vieți, ci se dorește în nemărginire. Vieața sufletului pe pământ Kant o aseamănă, foarte potrivit, unei veverițe, închise într'o căsuliie, unde până la moarte se sbate înzădar după libertate.

Așa se zbate înzădar și sufletul omului necredincios după fericire și îndestulare, pentru că fără credință sufletul lui e ca o pasere fără de aripi.

Dacă însă singură Evanghelia Fiului Preacuratei poate da fericirea și îndestularea, trebuie să ne ferim de învățăturile sonore, dar amăgitoare ale profeților moderni, cari „îmbrăcați în piele de oaie“, ca niște lupi răpitori vreau să amăgească sufletele credule. În veacul trecut, când s’au făcut progrese enorme pe toate terenele vieții culturale, se porni o mișcare de distrugere a religiei și a moralei creștine. „Kulturkampf“-ul eră îndreptat în contra bisericii Romei, dar barca sfântului Petru a rămas biruitoare deasupra valurilor, și prin înțelepciunea lui Leo XIII. biserica catolică a câștigat simpatii până și la sectele protestante. Wilhelm, împăratul Germaniei, prosperarea împărăției sale azi o așteaptă dela cruce. Și pe dreptul, căci temelile culturale de azi sunt ideile și principiile sublime ale Mântuitorului, care este cea mai ideală, dar tot odată și cea mai reală întrupare a vieții culturale omenești. Nu numai cu povește abstracte, ci și prin fapte reale ne-a indicat El calea spre desăvârșire. Dar totodată ne-a promis și sprijinul său la realizarea perfecționării noastre: „Eu sunt vița, voi mlădițele, cine viează întru mine și eu întru el“. Tot ce viează: suflet, neam și omenime, trebuie să trăiască conform poruncilor lui Hristos, fiindcă El este „calea, adevărul și vieța“. — Înțelegeți aceasta și voi, modernilor“, cari părăsând pe Domnul, căutați alte ideale! Vă osteniți de geaba! Vă puteți avânta în regiuni fantastice cu Dante, puteți crea compoziții admirabile ca Mozart, puteți scruta celea „transcendentale“ cu Kant, puteți fi altruști admirați de-o lume ca Tolstoi, nu vă veți putea apropia însă nici când de Domnul, fiindcă necredința voastră vă oprește în cale. Nimenea dintre învățații lumii nu vă poate da povește mai adevărate și folositoare pentru vieța, ca Domnul Hristos. Că-rarea vieții fără „lumina lui Hristos“ duce pe drumuri pustii, și omul modern, necredincios, în fața problemelor vieții, pentru cari filozofii lumești n’au nici o deslegare, stă locului fără ajutor, ca turistul rătăcit pînă la munți și amenințat cu perire, dacă nu dă de ceva conducător. Perire și moarte sufletească îi așteaptă și pe aceia, cari seduși de „profeții moderni“ rătăcesc prin prăpastii, căutând un ideal nou în locul vechiului ideal creștin.

Noi cei credincioși să umblăm pe calea Crucii, și să ne îndreptăm privirile spre Domnul nostru Isus Hristos: Care

este idealul omului desăvârșit, Care a trăit pe pământ între noi și ca om a fost părtaș tuturor năcazurilor și neajunsurilor noastre și cu dragoste părintească ne așteaptă la El, dacă suntem „osteniți și însărcinați“ de povoaara vieții. Cugetându-ne la suferințele grele ale Mântuitorului — ne vor părea ușoare sarcinile și durerile noastre, cari în celea mai multe cazuri sunt urmările greșelilor noastre. Păcatul strămoșilor noștri l-a ispășit Domnul Hristos prin moartea sa de pe Cruce, de greșelele noastre ne putem curăți prin „tainele sfinte“, instituite de Mântuitorul nostru; făcându-ne părtași „Cinei celei de taină“ ne vom renaște sufletește și darul dumnezeesc va deșteptă în inimile noastre celea mai sfinte și nobile sentimente, al căror isvor nutritor este însuș Domnul nostru Isus Hristos. Păstrând acestea sentimente neîncetat în inimile noastre, vom simți și noi bucuria învățăceilor din Emmaus, care va face, ca și sufletele noastre să ardă de fericire, deși cu ochii trupești nu putem vedea pe Domnul.

Dr. PETRU HETCOU.

Biserica românească și Calvinismul dela moartea lui Gavrilă Bethlen până la Unirea cu Roma.

I.

După stăpânirea scurtă, de-un an și câteva luni, a văduvei lui Gavrilă Bethlen, Ecaterina de Brandenburg, în fruntea țării Ardealului, a fost ridicat (1630) Gheorghe Rákoczy I Nesiguranta domniei, agitațiile și pârile continue, ale multor pretendenți, cari îi invidiau poziția și așteptau momentul potrivit ca să i-o poată lua, i-au împiedecat la început planurile de proselitism fanatic, deși superintendentele Ștefan Katona Geleji (6 Iunie 1633 — 12 Decembrie 1649) se intitula încă din 1634, episcop al Românilor ortodoxi¹⁾ Când au urmat însă vremuri mai liniștite și împrejurări mai prielnice pentru o politică religioasă intensivă, când a ajuns a fi stăpân pe-o situație sigură, dacă în general se poate vorbi de siguranța unui principe vasal al sultanului din Constantinopol, — Gheorghe Rákoczy I. s'a apucat cu toată energia de reformarea Bisericii românești și

¹⁾ Pokoly József, az erdélyi reformatus egyház története. Budapest, 1904 II, p. 171.

deși urmărea, în parte, politica lui Gavrilă Bethlen, de-a propaga calvinismul prin mijlocirea vlădicilor și preoților români, a pășit totuși în multe privințe pe urmele lui Ioan Sigismund, ajutat fiind în încercările sale de sprijinul lui Geleji și al predicatorului de curte Gheorghe Csulai. La restaurarea vechei episcopii româno-calvine nu s'a gândit nici el; a supus însă prin decretul din 9 Aprilie 1638 vlădicia românească a Bălgradului superintendentului calvin¹⁾.

Vlădică la Bălgrad eră pe timpul acesta Ghenadie II., denumit de Gavrilă Bethlen în 1628, ca urmaș al lui Dosofteiu. Ghenadie a început a retipări, în anul ultim al păstoririi sale, în tipografia românească, întemeiată în Alba-Iulia de Gheorghe Rákoczy, cu ajutorul preotului muntean Dobre *Evanghelia cu învățatură*, apărută în 1580—1581 la Brașov. După moartea lui, lucrarea a fost continuată cu cheltuiala urmașului său Ilie Iorest, și săvârșită în 1641²⁾. Fiind Ghenadie încă în viață s'a început, în 25 Iulie 1640, și tipărirea *Catehismului calvinesc* „cu sfatul și cu îndemnătura și cu cheltuiala domniei lui Ciulai Gheorghe, păstorul sufletesc al curții Măriei Sale“. Cu scrisoarea s'a ostenit popa Gheorghe din Sec, iar meșterul tiparului a fost acelaș popa Dobre din „Țara muntenească“³⁾. Catehismul cuprinde, pe scurt, esența învățăturilor calvine, de-acăror cunoaștere se credeă, că Români au neapărată trebuință pentru mântuirea sufletului⁴⁾. În el se spune, că „Fiul lui Dumnezeu din toate limbile și-a ales și-și gloată spre viața de vecie, care o ține cu Duhul și cu cuvântul cel sfânt (predestinațiunea!), că omul își va ispăși păcatele numai prin credința în Isus Hristos, care înseamnă „nu numai cunoscătura, cu care crez toate câte a arătat Dumnezeu în cuvântul său, ci și nădejde adevărată am, cu care crez iertăciunea păcatelor“, că Hristos a rânduit numai două „semne sfinte“ (sacramente): Botezul și cuminecătura. Se vorbește apoi pe larg despre administrarea Botezului și a Cuminecături, despre căsătorie, se arată datorințele soților de

¹⁾ Dr. Augustin Bunea, mitropolitul Sava Brancovici. Blaj, 1906 p. 32.

²⁾ Bianu-Hodoș, Bibliografia românească veche I, p. 115—118.

³⁾ Dr. Augustin Bunea, Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria. Blaj, 1904 p. 307.

⁴⁾ Catehismul acesta îl cunoaștem numai în ediția II. apărută în 1656. A fost retipărit de Gheorghe Barițiu pe spesele Academiei române, sub titlul: Catehismul calvinesc impus clerului și poporului românesc sub domnia principilor Gheorghe Rákoczy I. și II. Sibiiu 1879.

căsătorie, cauzele de despărțire (adulterul și necredința), și la sfârșit se adaug câteva rugăciuni.

După moartea lui Ghenadie II, întâmplată în 3 Septemvrie 1640, Rákoczy voia să pună în locul lui, la sfatul superintendentului Geleji, o persoană, care să nu se teamă de afurisenia și caterisirea patriarhului constantinopolitan și a mitropolitului din Târgoviște, și care înainte de-aș ocupa oficiul să fie aplicat a jură, că în decursul păstoririi va fi nu apărător al ortodoxismului, ci propovăduitor al învățăturilor calvine. între credincioșii supuși conducerii sale. În 4 Septemvrie Geleji aduce la cunoștința lui Rákoczy moartea vlădicului românesc, stăruind asupra calităților, cari ar trebui să le aibă urmașul aceluia. Candidații la vlădicie — zice dânsul — trebuie examinați, și care se va dovedi mai corespunzător, ale cărui convingeri religioase stau mai aproape de învățăturile calvine, să fie ales și denumit pe lângă anumite condiții, pe cari să le comunice principele însuș în soborul de alegere, atât noului ales, cât și preoțimei adunate din toate părțile țării¹⁾.

Candidați la vlădicie erau: călugărul din Muntenia Milovitius (Meletie Macedoneanu, tipograturul voevodului Mateiu Basarab), Ilie Iorest călugăr din Moldova, protopopol Hațegului și călugărul din mănăstirea Bălgradului Popa Ștefan. Geleji insistă în scrisoarea din 13 Septemvrie pentru cel dintâiu, care venind din Muntenia s'a prezentat înaintea lui și s'a supus unui mic examen, răspunzând pe scurt și în scris la toate întrebările puse și promițând, că dacă va ajunge în scaunul arhieresc va stăru pentru eliminarea superstițiilor din Biserica românească²⁾. Lui Geleji i-se părea destul deocamdată și atâta, pentru că, zice el în scrisoarea din 24 Septemvrie, nu se află în întreg clerul român nime, care să-și schimbe dintr'o dată din temelie — in fundamentalibus — credința ortodoxă. Un astfel de vlădică ar fi excomunicat din partea patriarhului, și poporul s'ar resvrăti și nu l-ar recunoaște. Cu timpul însă Românii se vor lumina și vor părăsi toate învățăturile greșite și toate superstițiile băbești, la cari țin acum cu atâta îndărătnicie³⁾.

Cu două zile mai înainte Geleji i-a trimis principelui un program întreg, pe baza căruia credeă, că se va putea reformă

¹⁾ Uj Magyar Muzeum din 1859, I, p. 203-204.

²⁾ Ibidem, p. 206-207.

³⁾ Ibidem, p. 214-215.

Biserica românească. Programul constă din 24 de puncte, în cari se spune, că vlădica va fi dator să întemeieze în Alba-Iulia, sau în alt loc potrivit, o școală românească și să aplice pentru învățarea tinerimii doi sau trei dascăli, cunoscători buni ai limbei latine, grecești și românești; să susțină o tipografie, și să tipărească cărțile necesare pentru biserică și școală, cum sunt rugăciunile de toate zilele, cântările folosite de Românii din Lugoj și Caransebeș, și Catehismul calvin tradus deja în românește¹⁾; să folosească la toate funcțiunile sacre limba poporului; să cuminece numai oameni bătrâni și cuminecătura să nu le-o dea cu lingura ci să le pună pâinea în mână și vinul să-l bea din potir; să omită la administrarea tainei Botezului luminările și ungerea cu oleu, și să boteze cu apă „simplă“ în numele Tatălui și al Fiului și al Spiritului sfânt; cădelniță să nu folosească în biserică și să nu recunoască între Dumnezeu și om alt mijlocitor decât pe Isus Hristos și astfel să nu mai cinstească și venereze sfinții; pe morți să-i îngroape în „formă simplă creștinească“, fără cântări, predică, tămâiere, lumini și alte superstiții de acestea; să oprească cultul icoanelor și al crucilor, ținerea posturilor și, în sfârșit, se spune, că vlădica românească să fie întru toate supus superintendentului calvin²⁾.

Cu toate că Meletie Macedoneanul eră priceput în arta tipografiei și astfel putea face calvinismului servicii însemnate, prin tipărirea cărților de propagandă în românește, și cu toate că se bucură de sprijinul puternic al superintendentului Geleji, cărja arhierască s'a dat totuș, pe lângă anumite condiții, candidatului moldovean, călugărului Ilie Iorest³⁾.

Fiind astfel rezolvită chestia vlădiciei Bălgradului principele și-a îndreptat atenția în alte părți. În comitatul Bihorului

¹⁾ Tipărirea Catehismului s'a început deja în 25 Iulie în tipografia întemeiată, cum s'a spus mai sus, de principele Gheorghe Rákoczy.

²⁾ Uj Magyar Muzeum din 1859, I, 216-218.

³⁾ Preferirea lui Ilie Iorest s'a făcut, cred, din motive politice. Voevodul Munteniei, Mateiu Basarab, eră silit în urma grelelor împrejurări ale timpului, cari îi amenințau domnia, să trăiască în legături de prietinie strănsă cu Rákoczy. Mândrul, ambițiosul și bogatul Vasile Lupu, voevodul Moldovei, eră prin legăturile și prin șiretenia sa în stare să-și apere tronul ori când și față de ori cine. Au fost momente, când el părea primejdios chiar și pentru principatul ardelen. De-aceca Rákoczy vreă să-l câștige prin «mici servicii» de acestea. (Pentru legăturile lui Gheorghe Rákoczy I. cu principatele române, vezi Iorga. Studii și Documente, IV, p. CLX, urm.)

reformațiunea a început a fi propagată între Români din jumătatea a doua a veacului al XVI-lea. Sinodul ținut în 1566 la Dobrițin se ocupă de organizarea Bisericii române „reformate“, dispunând denumirea câtorva protopopi, cari să grijească ca trecerea preoților români să se facă din convingere, iar nu de dragul privilegiilor și libertăților¹⁾. La sinodul calvin ținut în Oradea-mare la 1569, a luat parte și preotul român Francisc Achim din Voevodeni, iar un urmaș de-al lui Mihail, îmbrățișând î vătăturile calvine, a primit dela Sigismund Rákoczy, prin diploma din 15 Ianuarie 1608, drepturi egale cu celea ale preoților unguri. Numărul ăstorfel de preoți pare a fi fost destul de considerabil, pentrucă sinodul ținut în 9 Iunie 1630 la Dobrițin decide, că superintendentele calvin să-i adune pe toți la Oradea-mare, să-i examineze și astfel să vadă ce spor au făcut în credință, atât ei, cât și credincioșii supuși păstoririi lor și pe cei cari „sub pretextu religionis libertatem venantur“, să-i dea pe mâna forurilor civile²⁾. Numărul lor creștea mereu. Astfel, în sinodul ținut în 7 Septembrie 1631 în Bathor, este „ordinat“ pentru comuna Tataros Mihail Tatarosi, iar în sinodul din 17 Iunie 1636, ținut la Oradea-mare, sunt ordinați pentru sate, ale căror nume nu le cunoaștem, Petru Tatarosi, Petru Papfalvi și Ioan Czegény³⁾. În 1641, Rákoczy scoate întreg comitatul Bihorului de sub jurisdicția lui Ilie Iorest și așează în fruntea lui un episcop propriu, pe Avram Burdanfalvi, cu condiția, ca să depindă de superintendentele calvin și mai ales de „seniorii“ (protopopii) din comitat, să predice în limba poporului și să îngrijească că acelaș lucru să-l facă și preoții de sub jurisdicția sa, ca în chipul acesta „și bieți valahi să-și poată câștiga zilnic hrana sufletească, atât în religia cât și în știința mântuitoare, și din zi în zi scotându-se din întunecul rătăcirilor superstițioase, să fie conduși spre lumină“⁴⁾.

În 1643 principele întemeiază un protopopiat româno-calvin în Ciuciu, cu titlul de protopopiat al Crișului și cu jurisdicția peste întreg comitatul Zarándului, pe care-l supune superintendentului calvin. Dintre protopopii de-aici cunoaștem

¹⁾ Hunfalvi Pál, *Az oláhok története*. Budapest 1894, II, p. 333.

²⁾ *Századok* din 1886, p. 487.

³⁾ Borovszky Samu, *Tiszántúli év. református papok*. Budapest 1898 p. 17 și 20.

⁴⁾ N. Dobrescu, *Fragmente privitoare la istoria Bisericii române*. Budapesta 1905, p. 26-27.

numai pe Petru Csucsy denumit de Gheorghe Rákoczy II, în 15 Decembrie 1648, cu condiția de-a predică românește, a propovădui învățăturile depuse în Catehismul calvinesc, a părăsi „superstițiile“ Bisericii orientale, a observa punctele diplomei din 10 Octombrie 1643 și a fi întru toate supus superintendentului calvin¹⁾.

Tot în 1643 dă moșii și diplome nobilitare locuitorilor din comuna Alămor, cu îndătorirea de-a rămâne credincioși învățăturilor calvine. „Eu însu-mi — serie Șincai — am citit cărțile nobililor din Alămor, cari așa sunt date, că cât se vor lăsa de sfânta unire cu pravoslavnicii, adecă cu calvinii, îndată să-și piardă și nemeșugul și iosagul“²⁾.

Sub stăpânirea lui Gheorghe Rákoczy I, a luat un nou avânt și Biserica reformată a Românilor din celea două orașe bănățene, Lugojul și Caransebeșul, bucurându-se de sprijinul puternic al banului Acațiu Barcsai. Românii de-aici își aveau „păstorii“ lor proprii, aveau ceremonial liturgic deosebit, compus din cântări și rugăciuni traduse din ungurește, astfel încât comunitatea lor era considerată ca un model de Biserică româno-calvină. Școlile românești din celea două orașe, întemeiate în jumătatea a doua a veacului al XVI-lea, au ajuns în timpul acesta la cel mai înalt grad de dezvoltare. Acelaș lucru se poate spune și despre reformațiunea din comitatul Hunedoarei și despre școala românească din Hațeg³⁾.

În toamna anului 1643 Ilie Iorest a fost depus din episcopie, din motive asupra cărora nu putem inzista aici⁴⁾. În locul lui a fost ales și confirmat călugărul din mănăstirea Bălgradului, Simion Popa Ștefan, care a candidat la vâldicie și în 1640, după moartea lui Ghenadie II, când s'a bucurat de simpatiile deosebite ale clerului român, cum apare din scrisoarea lui Geleji de dto 21 Septembrie 1640. În diploma de denumire din 10 Octombrie 1643, principele își manifestă toate planurile și tot fanatismul său destructiv, care țintează la extirparea desăvârșită a Bisericii române ortodoxe. De sub jurisdicția noului vâldică au fost scoase bisericile din Alămor,

¹⁾ Márki Sándor, Aradvármegye és Arad szab. kir. város története. Arad 1895 II. p. 237—38.

²⁾ Cronica Românilor la a. 1643.

³⁾ Pokoly József, o. cit. II. p. 278.

⁴⁾ Cfr. »Cultura Creștină« II. p. 135 urm.

Orăștie, Ilia, Criș, districtul Hațegului, comitatul Hunedoarei, și trei protopopiate din țara Făgărașului, peste cari va avea numai atâta jurisdicție, câtă-i va da superintendentele calvin. În diploma aceasta i-se pun apoi episcopului român o mulțime de condiții, „cari fac din Biserica românească — cum zicea regretatul canonic Bunea — o Biserică monstruoasă, calvinească în credință și orientală în rit”. Conform acestor condițiuni, episcopul va fi dator să predice cuvântul lui Dumnezeu în limba poporului, să impună primirea Catehismului calvinesc din 1640 și să propage învățăturile depuse în el, să boteze cu apă „simplă”, să cuminece numai oameni bătrâni și întregi la minte, să oprească cultul icoanelor și superstițiile dela înmormântarea morților, să dea libertate deplină tuturor, cari luminați de Spiritul sfânt ar voi să treacă în sânul Bisericii calvine; să țină în fiecare an sobor, compus din preoții diecezei întregi, și cu prilejul desbaterilor mai importante să ceară sfatul superintendentului calvin, la a cărui înțelepciune trebuie să recurgă și când vreă să aleagă, să depună, sau să pedepsească vre-un protopop, precum și în toate cauzele disciplinare mai însemnate¹⁾.

Astfel vlădica românească Simion Ștefan, despre care se crede, că a păstorit fără a fi sfințit de episcop, eră o simplă unealtă în mâinile principelui, pentru că condițiunile, cuprinse în celea 15 puncte ale diplomei din 10 Octomvrie 1643, au fost aduse, în acelaș an, și la cunoștința preoțimei, care aveă datorința să le observe cu cea mai mare strictetă²⁾.

Intemeind tipografia din Alba-Iulia, Gheorghe Rákoczy s'a îngrijit de tipărirea sf. Scripturi, singurul izvor de credință al Reformaților, în românește, ca astfel episcopul și preoții români să poată propovădui cu succes cuvântul „curat” al lui Dumnezeu. O parte a Testamentului Vechiu eră tipărită dejă, într'o traducere bună apărută la 1582, în Orăștie, cu cheltuiala lui Francisc Geszti. Din Testamentul Nou însă nu erau decât

¹⁾ Cipar, Arhiv pentru filologie și istorie pp. 628—32. Românește în Șincal, Cronica Românilor la a. 1643.

²⁾ »Răvașul«, VIII, p. 375 punct 4. Un exemplar din condițiunile acestea cu titlul »Conditiones episcopi ecclesiarumque valachicarum a cel-sissimo principe Domino, Domino Georgio Rakoczy seniore concessae et approbatae« s'a păstrat în Arhiva parohiei reformate din Făgăraș și a fost publicat de istoricul Pokoly în »Magyar protestans egyháztörténelmi adattár VIII, évf. Budapest 1910 p. 107—109.

vechile traduceri, eșite de sub teascurile tipografiei brașovene a lui Coresi (Evangheliarul din 1561 și Apostolul din 1563), cari au trebuit să fie în timpul acesta rare. De aceea Gheorghe Rákoczy însărcinează în 1641 pe ieromonahul Silvestru cu pregătirea unei traduceri a Testamentului Nou întreg¹⁾. Traducerea, care nu era gata nici în 1646, cum se vede din scrisoarea principelui, de dto Făgăraș 7 Ianuarie a aceluiaș an, adresată lui Toma Debrecéni, prefectul averilor sale din Ungaria²⁾, a apărut numai la începutul anului 1648.

În acelaș an apare în Alba-Iulia, cu cheltuina lui Acațiu Barsai, catehismul palatin în traducerea lui Mihail Fogarasi, păstorul sufletesc al Românilor din Lugoj, trecuți la reformă³⁾. În prefața acestui Catehism, destinat mai ales pentru școlile românești din Lugoj și Caransebeș, „pentru întărirea în credință a tinerilor elevi de-acolo“, se atacă într'un mod neobicinuit de aspru învățăturile și disciplina Bisericii catolice. „Unde

¹⁾ Dr. Ballagi Aladar, A magyar nyomdászat történelmi fejlődése (1427—1877). Budapest 1878 p. 235. »Datum Tokaj 27 die Augusti anno 1644 reggel 6 $\frac{1}{2}$ óra után. Az mely olá pap az új testamentumot olá nyelvre fordította adasd ötven forintot neki, posztot egy dolmányra válót, de ezt is a püspök uram kezében adasd édesem«. (Scrisoarea lui Gheorghe Rákoczy către soția sa Susana Lorántfy). Numele traducătorului îl cunoaștem din prefața cărții scrisă de vlădica Simion Ștefan. »Acest testament l-a început a-l isvedi ieromonah Silvestru din porunca și chelșugul Măriei sale«. (Bianu—Hodoș o. cit. I, 169). Silvestru acesta e, probabil, identic cu Silvestru egumenul mănăstirei Govora, care a tradus respective tipărit Psaltiera din 1641 și Evanghelia învățătoare din 1642.

²⁾ Piskolczot is vagy husz mázsával küldjön kegyelmed: most az olá Bibliat olá nyelvre fordítatjuk és ki akarjuk nyomtatni, az olá betüöntőnek nincs oly materiája, itt benn sem találni« (Századok din 1871 p. 718). Din Biblia aceasta a rămas un număr de exemplare nevândute până târziu către sfârșitul veacului al XVII-lea, cari s'au depus în cetatea Ecsed, cum dovedește scrisoarea din 5 Octomvrie 1690 a lui Francisc Klobusiczky, administratorul averilor orfanilor lui Francisc Rákoczy I, adresată lui Gregoriu Nagy, locțiitorul din Ecsed, în care zice: »Az oláh bibliákat kegyelmed csak adja el ha árosa találkozik«. Ibidem).

³⁾ Catehismul palatin a apărut latinește și nemțește în 1563 la Heidelberg. În ungurește a fost tradus și tipărit în 1577 la Pápa sub titlul »A Keresztyén hitről való rövid kérdések mellicket minden hív keresztyennek tudni kell«. Toth Ferencz, A magyar és erdélyországi protestans Ecclesiak historiaja I. Komárom 1808 p. 371. Titlul traducerei românești: Catehismus atsaja ej atsaja; Summa szau meduna Christinaszkae, kupriaszae en Entrberj si Reszpunsurzj szkurte si ku adeveretury den szkriptura szventae enterite. Bianu—Hodoș, o. cit. I, 164.

poate fi mai mare învățătură drăcească, decât faptul de-a ne socoti învățătura dumnezească cea de Dumnezeu dată și de Profeți și Apostoli scrisă, cea în toate marginile lumii predicată? Și prin ei înșiși deja mulți s'au prefăcut în țărână și alții se vor preface, cari învățăturile omenești, născocite din capul lor, le țin mai pe sus decât sf. Scriptură. În locul adevăratei învățături creștinești a credinții, care i-ar fi întărit prin pildele din sfânta Scriptură, trăiesc numai cu celea multe Rosariumuri sau mai bine zis spinetum-uri, care mai mult strică decât să însuflețească sufletul omului; cu multe Breviarium-uri, că deja e brevis via: adecă drumul scurt, dar întrebi, la ce? Nu spre cer ci spre iad cu multele legende, sau mai bine zis ablegende. Dar unde-i Catehismul? Nu e! Ci sunt multe Breviarium-uri, în cari sunt rugăciunile sfinților; sfinții însă nu sunt calea noastră spre cer, ci singur Hristos¹⁾.

După moartea lui Gheorghe Rákoczy I, întâmplată în toamna anului 1648, tronul ardelean e ocupat de fiul său cu acelaș nume, care urmărește aceeaș politică de proselitism fanatic față de Biserica ortodoxă a Românilor. Mijloacele încă erau celea vechi: împărțire de privilegii, averi și dignități celor cari, părăsind „superstițiile“ orientale, se fac propovăduitorii calvinismului, tipărirea de cărți românești, și față de cei renitenți violente și asupriri.

În 2 Aprilie 1650, când în fruntea Bisericii calvine eră Gheorghe Csulai, cu „îndemnătura și chelșugul“ căruia a apărut Catehismul din 1640²⁾, principele dă preotului român din Ucuriș (Ökörítő), Ioan Pop, diplomă nobilitară, ridicându-l astfel din starea de jobag, în care a trăit până atunci (e statu et conditione plebea, in qua natus est et hactenus extitit) și punându-l în rândul nobililor, pentru că, acesta, deși născut și crescut în credința Bisericii „valache“, a îmbrățișat, totuș, luminat de darul dumnezeesc, învățăturile calvine³⁾. În aceeaș lună așează în fruntea Românilor din districtul Chiorului, din comitatele Maramurășului și Sătmarului pe episcopul Savul

¹⁾ Bănu-Hodoș o. cit I, p. 162 - 63.

²⁾ O notiță veche îl caracterizează astfel: Georgius Csuli Principis Rákoczy II. pastor aulicus Electus a. 1650. Vir sedulus qui primus »in gratiam Valachorum curavit Novum Testamentum, Psalterium Davidis et Cathedismum verti in linguam valachicam, aliquot etiam ecclesias Valachicas reformavit. Történelmi Tár din 1859 p. 496.

³⁾ N. Dobrescu, o. cit p. 29 - 30

Popa, cu condiția de-a se îngriji de predicarea cuvântului dumnezeesc în limba poporului; de-a silii sub pedeapsa depunerii din oficiu pe preoții supuși păstoririi sale, să-și cumpere Noul Testament, Catehismul și Psaltirea¹⁾, fiindcă propovăduirea învățăturilor creștine „curate“, nu se poate face fără ajutorul cărților; de-a destace căsătoriile numai pentru păcatul adulterului, recurgând în cauzele matrimoniale mai încurcate la ajutorul superintendentului calvin și al vlădicului românesc din Bălgrad; de-a nu preoți decât persoane de-acăror pregătire e convins pe deplin în urma examenului, prin care trebuie să treacă fiecare candidat; de-a ascultă în administrarea diecezei de sfatul protopopilor; de-a cere în toate cestiunile mai importante sfatul superintendentului calvin și al vlădicului din Bălgrad, și de-a participa în persoană sau prin delegați potriviți la sinodul anual, ținut de preoțimea românească la Alba-Iulia²⁾.

Păstorirea lui Savu Popa peste comitatele amintite a durat abia un an. În 1651 în locul lui a fost denumit Mihail Molodiciu, prin diploma de 7 Iulie, sub aceleași condiții, accentuându-se în deosebi atârănarea în primul rând de superintendentele calvin și în rândul al doilea de vlădica dela Bălgrad. Iurisdicția lui se extinde numai asupra Maramurășului, pe care l-a păstorit de fapt până în 1662, iar comitatul Sătmarului a fost supus prin diploma sa emanată în aceeași zi jurisdicției lui Simion Ștefan³⁾. Cucerirea calvină străbate în curând și în Maramurășul lui Molodiciu. Trecând Românii din jurul Sighețului la reformațiune, au fost scoși în 1652 de sub jurisdicția acestuia și supuși păstoririi protopopului Simion Petrașcu, denumit pe lângă cunoscutele condiții de propagandă calvină și de atârănare dela superintendentele Csului⁴⁾.

Pentru a pune în mâna preoților întregă Scriptura în românește, Gheorghe Rákoczy II. tipărește la 1661, în tipografia din Alba-Iulia, Psaltirea, tradusă de cărturari, a căror nume nu-l cunoaștem. Prefața scrisă de vlădica Simeon Ștefan cuprinde o frumoasă apologie a folosirii limbei poporului la slujba bisericească. Cinc propovăduiește cuvântul lui Dumnezeu

¹⁾ Psaltirea a apărut numai în anul următor, se vede însă, că traducerea eră terminată când s'a dat diploma aceasta.

²⁾ Ibidem, p. 31—33.

³⁾ Ibidem, p. 35—36.

⁴⁾ P. Bod, Szmirnai szent Polikarpus (fără loc și dat), p. 92 - 93.

în limbă străină — zice autorul — nu grăește oamenilor, ci lui Dumnezeu, „numai pe sine se intramă nu pe adunare“, care nu-l înțelege; glasul lui „e ca glasul cinghiilor fără osibituri, că nime nu se intramă dintru iale“ și împiedecă pe ascultători „ca să nu poată zice amin pe rugăciunea lui cumu-i obicina, că pe ce nu înțelege nu poate zice nime amin, ca să întărească cu aceea și să pecetluiască rugăciunea lui“. La adresa catolicilor, cari folosesc în biserică limba latină scriu aspre cuvinte de mustrare. „Papii de Râm și cei bărbați leaneși și patări, ce se chiamă părinți și devestăvnici și călugărițe, cari nimica nu știu carte și încă cântă Tatăl nostru și Ave Maria și psalomii în limba străină fără de toată știința, ce aceia-s ca gaițele și ca pasările carele-s fără de toată știința și încă vor să grăiască ca omul“¹⁾.

De sub teascurile aceleiaș tipografii a apărut în vara anului 1656 „Scutul Catihismușului cu răspuns din Scriptura sfântă împotriva alor două țări fără Scriptură sfântă“²⁾. Mitropolitul Moldovei Varlaam, călătorind în 1644 în fruntea unei solii la Târgoviște, a văzut la cumnatul lui Mateiu Băsărab, învățatul Udriște Năsturel, „boiaru cinstit și slovesnic și a toată destoinicia și înțelegerea harnic“, un exemplar din Catehismul calvin din 1640, pe care cetindu-l l-a aflat „plin de otravă de moarte sufletească“. De aceea a strâns îndată un sobor „dintr'amândouă părțile, și din Țara românească și din Țara Moldovei“, și a pregătit un răspuns, ca să arete „strâmbătura și tâlcul cel rău“ al Calvinilor, cari tâlcuiesc rău, și strâmbează Scriptura sfântă“³⁾. Răspunsul a apărut în 1645 la Iași. O combatere a broșurei mitropolitului moldovean părea necesară, și astfel calvinii au tipărit în 1656 „Scutul Catihismușului“ amintit mai sus.

„Scutul“ acesta constă din două părți. În partea primă se răspunde într'un stil energetic și ici-colo vehement atacurilor lui Varlaam. Românii țin multe lucruri, cari nu au origine apostolică, zice autorul „Scutului“. „Care apostol v'au învățat când botezați de scuipați și suflați pe apă și puneți peceti de ceară în capul porobocului și-l ungeți cu mir și-l învărtiți de trei ori

¹⁾ Bianu—Hodoș, o. cit. I, 184—188.

²⁾ Retipărit de Gheorghe Barițiu sub titlul »Catehismul calvinesc impus clerului și poporului românesc sub domnia principilor Gheorghe Rákoczy I și II.« Sibiu 1879.

³⁾ Șincai, Cronica Românilor la a. 1645.

prejur de masă și-l închinați icoanelor, că Hristos ne-au învățat într'alt chip a ne boteză“. „Care apostol ve învăță la Cina Domnului de mestecați pânea și vinul cu apă și-o purtați pe la bolnavi, deschizându-le gura cu lemne și le îmbucați cu lingura? Și care apostol v'a învățat la petrecania morților de puneți icoane pe pântece și le sărutați și cereți bani și le dați și merinde și udați cu vin, și începe întâiu popa a trage lut pe el și alte nebunii multe de-acestea, care nu ni îndelete a-le scrie pe rând; acestea nici în Scriptura sfântă nu sunt scrise, nici prorocii, nici apostolii, nici evangheliștii n'au învățat acestea, ci sunt basme băbești mai cu de-adinsul. In ce Scriptură sfântă ați aflat la căsătoria oamenilor de-i încingeți cu brâu și le puneți cununi pe cap și lumini în spate și le îmbucați miere?“¹⁾ Se spune apoi, că omul nu se îndreaptă și nu se mântuiește prin ținerea legii și fapte bune, ci numai prin credința în Isus Hristos. Legea fiind sfântă și „sufletească“, iar noi „trupești“, nici nu o putem împlini; cei cari caută spăsenia sufletelor într'alte lucruri și caută alți împăciuitori înaintea lui Dumnezeu afară de Hristos, rugându-se sfinților și îngerilor, „mare nebunie fac, căci Sfinții nu știu nici nu văd năcazurile noastre, ca să ne poată folosi“²⁾. Se combate celibatul, postul, cultul icoanelor și a s. Cruci, pentru că — zice autorul — nu crucea ne-a mântuit, ci Isus Hristos. In partea a doua se rețipărește Catehismul din 1640, despre care a fost vorba mai sus.

ZENOVE PÂCLIȘAN.

Administrația bisericească

de Ioan Genț protopop gr. cat., Oradea mare 1912.

XYI + 763 p., 8° mare.

(Recensie).

Cartea se ocupă cu următoarele lucruri: Autonomia provinciei metropolitane gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș (Tit. I); Scrisorile oficioase (Tit. II.); religiunea și moravurile (Tit. III); cultul divin (Tit. IV); despre Sacramente (Tit. V); despre Sacramentale (Tit. VI); instrucțiunea bisericească (Tit. VII); locurile și obiectele sacre (Tit. VIII); autoritățile bisericești

¹⁾ Edițiunea Barițiu, p. 5—6.

²⁾ Ibidem, p. 9 - 13 passim.

(Tit. IX); persoanele bisericești (Tit. X); secularii, cari stau în serviciu bisericesc (Tit. XI); comunitatea bisericească (Tit. XII); beneficiul (Tit. XIII); averea bisericească (Tit. XIV); dreptul matrimonial (Tit. XV); matriculele (Tit. XVI); cauza școlară (Tit. XVII); fonduri și fundațiuni (Tit. XVIII); reuniuni, asociațiuni, tovărășii (Tit. XIX); cauze administrative de stat (Tit. XX); dări și taxe (Tit. XXI); cauze de drept privat (Tit. XXII).

Autorul, care a făcut să se apropie Dr. Geisz prin opul „*Egyházi közigazgatás*“ de publicul provinciei metropolitane gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș, merită toată lauda. — Mulțimea de documente din câmpul ambelor drepturi, colectate în cartea aceasta, dovedesc silința de fier a autorului. — Valoarea opului crește prin faptul, că este provăzut cu *indice alfabetic*. — Multora li-a cruțat mult timp prin aceea, că lucrurile depuse în acest op le poate afla cetitorul adunate laolaltă; și deci nu este silit să alerge la opuri și colecțiuni de legi singuratică, ca să afle lucrurile respective. — Fiind săracă literatura juridică bisericească, e natural, că prin opul de față se umple o lacună.

Intențiunea autorului de a pune în mâna clerului o carte, carea se fie *completă și exactă*, atât în ce privește partea *teoretică* cât și cea *practică* a lucrului, absolute de loc nu se poate trage la îndoială; că apoi *de fapt* autorul ar prezenta publicului cetitor un normativ complet și exact, atât teoretic, cât și practic, nu se poate afirmă. Constatarea aceasta se bazează pe mai multe motive. Anume:

1. Este lucru știut, că *dreptul administrativ* prescrie cele, ce sunt de observat, ca să nu se vatemă ordinea de drept existentă; iară *dreptul procedural* prescrie cele, ce sunt de observat, ca ordinea de drept vătămată, să fie restituită, reparată. Din acest motiv autorii, cari scriu în materie de drept, se îndatinează a tracta lucrurile acestea separat, ca să nu se facă confuzie în mintea cetitorului. În opul de față însă autorul amestecă cele ce sunt de drept administrativ, cu cele ce se țin de dreptul procedural. Că este așa, apare din multe materii de natură administrativă tractate în „administrația bisericească“ și din materialul tractat în Tit. XV §. 28 și 29, tot în „administrația bisericească“.

2. Autorul îngreunează tractarea dreptului administrativ prin aceea, că amestecă prea multă dogmatică, cum apare din Tit. V. despre Sacramente.

3. În unele locuri aduce înainte anumite superfluități nemistuite, a bunăoară la pag. 5. punct 2.

4. Materialul este dismembrat, adecă nu este tractat în locul lui natural; prin ce tractarea lucrului devine obscură și fără sistem. De ex. datorința oficiilor parohiali de a corespundă cu Ordinariatul său prin oficiul protopopesesc concernent, o pune la „calitățile externe“ ale stilului bisericesc (pag. 5), pe când locul acestei materii ar fi fost, ori la *dreptul oficiului protopopesesc*, ori la datorințele oficiului *parohial*, ori la *raportul dintre oficiul protopopesesc și cel parohial*. — Alt exemplu tot de natura aceasta. Ce are de a face datorința purtătorilor oficiilor parohiali de a *inferi în matricula cununașilor* cu prescriesele relativ la apelațiune? Și totuș sunt tractate laolaltă (pag. 410); precând datorința purtătorilor de oficii parohiali, de a *inferi* cazurile obveniente trebuiă tractată la matricule, ori în cazul cel mai rău la datorințele parohilor.

5. Autorul dă și inviațiuni greșite. La pag. 6 afirmă: „Când scriem sau extradăm o scrisoare oficioasă... la recercare orală... atunci în protocolul exhibitelor rubrica *obiectul* rămâne goală. La pag. 7 lucrul acesta este ilustrat de autor cu exemplu, sub Nr. cur. 1, după formularul protocolului de agende, ce se folosesc în Arhidieceză. Observ eu: ori vine scrisoare dela vre-un oficiu la cel parohial, ori la oficiul parohial vine cineva cu cerere orală, de ex. cere extras de botez cutare parohian, rubrica *obiectul* totdeauna trebuie umplută, pentrucă dacă nu au obiect cererile orali, atunci nu pot avea nici cele scripturistice: vorba este instrument mai vechiu, mai perfect și mai comun decât scrisoarea. Scrisoarea suplinește vorba. Apoi dacă are scrisoarea obiect, cum să nu aibă vorba!

6. La satorirea cerințelor documentelor (pag. 17) autorul se bazează numai pe legea civilă, ca și cum autoritatea bisericească nu ar avea nimic satorit relativ la documente. Unui autor, care tractează drept administrativ *bisericesc*, nu-i este permis așa ceva.

7. E drept, că clandestinitatea în provincia metropolitană gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș este *numai piedecă împiedecătoare* de căsătorie. E drept și aceasta, că convingerea generală (vorbesc de aceia, cari nu știu dreptul matrimonial bisericesc) este aceasta, că cununia legată afară de altariu nu este cununie. Deci se poate da cazul, că fără a fi la mijloc vre-o piedecă dărimătoare de căsătorie („sunt căsătorii valide,

dacă alte piedeci nu sunt la mijloc“, înțelege autorul cele clandestine pag. 380), totuș căsătoriile clandestine să fie invalide, anume din motivul că crezându-se contraheții neapți de a conrage matrimoniu valid afară de biserică, nu-și dau consensul, și deci din atari căsătorii lipsește materia și forma contractului matrimonial, fără de cari lucruri e limpede, că matrimoniu valid nu se poate da. Deci autorul nu poate afirmă, că matrimoniile clandestine la noi sunt valide, dacă alte piedeci nu sunt la mijloc. În cazul adus nu este la mijloc absolute nici una dintre piedecile dărîmătoare de căsătorie, statorite pentru provincia noastră în con. I și II provincial, și totuș matrimoniu clandestin din chestiune este invalid.

8. La pag. 342, pentru constatarea consângenității, autorul afirmă, că „spre mai mare siguritate, e bine, ca preotul să consulte în această privință și matriculele parohiali“. Nu ca *conziliu*, ci ca *datorință*, trebuie propus lucrul acesta. Instr. Sacr. ofic. din 1883, dată pentru orientali, limpede spune, că consângenitatea se constată pe baza matriculelor, și nu pe baza spuselor numai (§ 29 al Instr. cit.).

9. La pag. 406 autorul dă un formular de investigațiune preliminară în cauză matrimonială vinculară *fără defenzor*. Lucrul acesta nu are bază în întreagă procedura matrimonială vinculară depusă în conciliile noastre provinciali și în instrucțiunile emanate dela Roma pentru instruirea, pertractarea și deciderea cauzelor matrimoniale vinculari. Întors prezența defenzorului la cauzele matrimoniale vinculari e demandată pretutindeni sub poena nullitatis actorum.

10. La pag. 409, cătră fine, autorul afirmă: „protocolul (vorbește de investigațiunea probătoare în cauze matrimoniale vinculare), îl subscriu comisarul și actuarul, și eventual apărătorul substituit de căsătorie, deputat de cătră tribunalul matrimonial, dacă a fost de față la investigațiune“ (înțelege pe defenzorul căsătoriei). Lucrul acesta nu este corect, că adecă poate absentă defenzorul legăturii matrimoniale în cauzele vinculare. Orice să se zică în lucrul acesta în instrucțiunile generale, e lucru cert, că dreptul special al provinciei noastre metropolitane din conc. I și II provincial pretinde prezența defenzorului totdeauna. Și apoi *dispositio specialis derogat generali*.

11. Este o greșală foarte mare din partea autorului aceea, că amestecă cuvintele proprii cu cuvintele legii, cum se vede,

între alte locuri, la pag. 409. Să fie cât de înțelepte vorbele unui autor privat, în materie de drept nu pot avea mai mare valoare, decât aceea, că *sunt o normă prudentă* de a judecă; dar nicidecum nu sunt *decizătoare de lucru*. De greșala aceasta cu atât mai virtos trebuie să se ferească autorul, că, după cum spune în introducere la opul său, dânsul voește, ca opul „administrația bisericească” să țină locul textului conciliilor provinciali, în mâna acelor indivizi, cari, ori nu au studiat deciziunile conciliilor noastre niciodată, ori le-au studiat, dar nu le au în bibliotecile parohiali.

12. Nu spune autorul cazurile, când este nul pocesul în cauzele matrimoniale vinculari, materie foarte importantă (pag. 410).

13. E lucru știut, că la fiecare piedecă dirimentă matrimonială trebuie procedat după natura piedecii respective, și deci fiecare piedecă dărimătoare își are procedura sa proprie. Autorul nu tractează procedura nici unei piedeci dărimătoare în special. Tot ceea ce face este, că expune un schelet de a proceda în general, de care se poate folosi omul cu succes, dacă cunoaște dreptul procedural de aiea.

14. Piedeca impotenței genitali și a legăturii, cari vin așa de des înainte, și cari sunt așa de grele de pertractat la Tribunalele matrimoniale; fie că este vorba de investigațiune, fie că e vorba de pertractarea și deciderea cauzei, autorul abia le atinge în câteva cuvinte la pag. 376 în opul său. Opul nu dă deslușirile de lipsă, ce e de făcut în cazul, când un tribunal schizmatic, eretic, ori infidel a declarat de invalid matrimoniul alor doi indivizi, din motive acceptate de dreptul canonic al bisericii catolice, ori motive neacceptate.

15. Cine voește să pertracteze un caz oarecare de proces în cutare dieceză din provincia noastră metropolitană, e lucru cunoscut, că trebuie să folosească la incaminarea, pertractarea și deciderea procesului respectiv, normele sau statutele diecezei respective, dispozițiile cuprinse în cele 3 concilii provinciali ale noastre și dispozițiile dreptului oriental general, precum și constituțiunile papali, obligatoare pentru orientali. Autorul însă, cu toate că dispozițiile diecesane sunt puține la noi, cu toate că conciliile noastre provinciali, afară de constituțiunea bisericii și de dreptul procedural, celelalte chestiuni abia le ating ori nu le ating de loc, în cartea sa de drept administrativ aproape nu se provoacă la dreptul oriental și la constituțiunile papali obligatoare pentru orientali!

Pe baza acestora trebuie ținut, că unele părți din opul „Administrația bisericească“ trebuie folosite cum grano salis, iar cele ce lipsesc, căutate în alte izvoară.

Dr. IOAN SÂMPĂLEANU.

Sculamă-voiu și mă voiu duce...

În lumea viețuitoarelor toate tind spre creștere, și spre desăvârșire. Tendința aceasta se învederează chiar și în lumea plantelor, unde dela firicelul cel mai nebăgat în seamă până la urieșii codrilor seculari, toate urmează inconștient legea aceeași dezvoltări continue. Tendința de dezvoltare întimpină sumedenie de dujmani: insecte, rugină, viermi și uneori elementele naturii. Dujmanii acesteia atacă uneori florile, roada, mugurii trupul plantei, altădată sucii ce o nutrește, alteori chiar rădăcinile, cari o susțin. În oricare caz planta tânjește, se ofilește, până se uscă, ori în cazul cel mai bun nu rodește; din boala uneia se molipsesc și celea vecinașe și așa un fir atăcat, prădat de vrăjmași primejduiește vieța mai multor fire.

Vieța omenească sub raportul chemării sale, e întru toate asemănătoare cu nizuința spre dezvoltare a plantelor: omul, ca și plantele, trebuie să tindă spre desăvârșire, cu deosebirea, că el are să lucre conștient, trebuie să se silească a se împodobi cu floarea de mireasmă plăcută a virtuților, a dreptății și egalității creștinești; trebuie să ostenească a produce roada milei, a dragostii, buneivoini efective creștinești. La asemănarea dintre om și pom se va fi gândit Mântuitorul nostru în pilda pomului neroditor „care se taie și în foc se aruncă“, precum și apostolul când ne demândă: „aduceți roadă și roada voastră să rămâie“. Potrivit asemănării chemărilor, și la om întâlnim în calea realizării lor, apariții analoage cu dujmanii plantelor, cari în vieța noastră sunt: „pofta trupului și pofta ochilor și trufia vieții“ (I. Ioan 2, 16), iar „pofta dacă zămislește naște păcat și păcatul moarte“ (Iac. 1, 15). Moartea florilor mirositoare, a roadelor de folos, a vieții celui coplesit de dujman, primejduind totodată și vieța altora, a oamenilor singuratici și nu odată a clăsi întregi.

Pentru prevenirea acestor primejdii s'au creat instituțiuni menite a păzi siguranța publică: armată, judecătorii, curți cu

jurați, institute corectoare, carcere ș. a., pe cari civilizațiunea modernă din cauza lipselor crescânde le tot îmbogățește, le modifică și — durere — le lărgeste, constrânsă de numărul imenz al primejdioșilor, cari se sporesc în butul tuturor cirașilor legii, a detectivilor și a paragrafilor, cari sancționează legile aduse pentru singuranța de obște.

Este însă un mijloc neîndoios pentru a slăbi puterea potrivnicilor ce ne rețin dela înaintarea spre înflorire și rodire, care poate depărtă și pericolele siguranței obștești, numai cât legislatura și lumea de azi crede, că mijlocul acela s'a prea spălătăcit cu timpul trecut și așa nu mai recurge la el; de aici se explică, pentrucă nu se mai resimțesc efectele lui în vieța publică socială. Puterea de a goli temnițele, de a păstră coridoarele tribunalelor necălcate de criminaliști, de a reduce la minim lucrul judecătorilor și a juraților, de a micșorâ contingentul ospiciilor de nebuni, rezidă exclusiv în spovedanie.

Porunca bisericească „să-ți mărturisești păcatele tale la preotul tău măcar odată într'un an...“, răzimată pe darul de a iertă și de a nu iertă, concretizat prin cuvintele Mântuitorului „cărora veți iertă păcatele se vor iertă lor și cărora le veți țineă vor fi ținute“, întrunește atributele celei mai mari puteri din lume. Ea singură e în stare a reformă moravurile, înclinările, modul de gândire al individului, ca și a societății și are puterea de a regeneră toată lumea, îndreptând mersul ei în direcție sănătoasă, eliminând interesele de clasă, de limbă, de supremație, de supus și de stăpân, aducându-le în bună armonie, fără atâtea „coliziuni“, mame a războaielor dintre popor și popor, frate și frate.

Un ins care îndeplinește „cu bună lucrare datoria“ de a merge spre desăvârșire — „fiți perfecți precum și Tatăl vostru perfect este“ — numai folositor poate să fie atât șieși cât și celor din jurul său și prin această asamblului social din care face parte. Inchipuiți-vă pe acest om reoglundit în fiecare membru al întregului social și veți aveă icoana unei grupări neînfluințate de „pofta trupului, pofta ochilor și de trufia vieții“, care „nu caută ale sale“ cu periclitarea altora, unde nu sunt dușmării, fierberii, atentate, aleșuri, goane, înșelăciuni și alte fenomene moderne zilnice. Oameni, cari renunță la egoism, numai din scaunul de mărturisire pot eși, și întors, unde tribunalul conștiinței e în vacanță perpetuă, lăcomia și pofta nestâmpărată își clădesc sălaș neînfricat de lege omenească. In zilele

din urmă îmi povestîa un domn, că în cutare sat de al nostru grasează niste stări insuportabile: desfrânări, împărecheri, furturi, jafuri, aprinderi, bătăi, până și omoruri și sinucideri, încât nime nu e sigur un cîas pe averea și vieața sa, fără a-și putea el dà seamă de cauza lor. Unica întrebare ce am pus omului meu a fost: „spovedescu-se oamenii aceia regulat barem odată la an?” — „Preotul ascultă mărturisirile numai într'o după amiază din postul mare, când abia trec prin scaunul spovedaniei 30—40 bătrâni și tot atâtea babe, restul nu știe ce-i mărturisirea” — fû răspunsul prea elocvent, la care m'am și așteptat, fără ca omul din vorbă să fi aflat vreodată „nexul causal” dintre moravurile comunei și golătatea scaunului penitențial.

Ori nu e caracteristic, că omorurile, sinuciderile și „dramele familiare” de cari par'că ți-i și groază să răsfoiești gazetele, sunt la ordinea zilei tocmai în acelea cercuri și locuri, unde se negliă datorința mărturisirei păcatelor? Nu e semnificativ, că orgiile sexuale, bachanalile moderne, ținute în stil compromițător chiar și pentru negrii și galbinii neadiați de suflul civilizatoric, își află cultivatori în sânul „inteligenților”, cari rîd de spovedanie? Nu e curios, că dilapidările, defraudele, falimentele și cum se mai numesc furturile clasei „culte”, că sistemul de jupuire, tendința de acaparare cu asupraea celor strămoși, e o boală — pentru unii virtute (!) — modernă, ce se leagă tot de aceia, cari disprețuiesc Taina pocăinței? Nu e caracteristic, că de greutatea vieții familiare fug, și de sub obligamentele vieții de stat se subtrag, iar la distracții sumtuose, la petreceri unde se cheltuiește atîta cu cât ar putea trăi 2—3 familii modeste, se trag tot aceia, cari zimbesc a compătimire de „întunecații”, cari se îndatinează a îngenunchia sub patrafir? Și mai întreb: oare nu e semnificativ și instructiv de tot, că la susținerea statelor concurg cu dăjdii bănești, cu brațul — (căci au copii) — cu împlinirea acurată a datorințelor cetățenești, cu creșterea familiei etc. „mărginiții și proștii”, cari cunosc farmecul cunștiinței curățite de balzamalul cuvintelor confesarului? și nu e caracteristic, că între „întunecații” aceștia se aude foarte rar, ori chiar de loc, de nelegiuirile din cari s'au înșirat câteva? — Cauza trebuie căutată — fără aparate microscopice — în pravul ce se prinde de genunchii lor, când își pleacă sub patrafir capul și inima înfrîntă și smerită.

Câte strigăte de „panem et circenses” ar putea năduși în pieptul gloatelor flămânde capitalismul de azi, dacă s'ar smeri

până la îngenuncherea de sub patrafir; cât murmur just ar muri pe buzele „neresplătiților fii ai muncii“, dacă stăpânii locului în loc de chefuri acoperite din exploatarea „clăcașilor“, ar profita regulat din leacul pocăinții; câte divorțuri s'ar preveni, dacă soții de căsătorie s'ar țineă de datorință a da ascultare poruncei de a-și ușura conștiința de păcate; la ce percent neînsemnat s'ar reduce dramele familiare tot în chipul acesta; câte bunuri ar rămâne la stăpânul adevărat, care a trudit pentru ele; câte crime ar rămâne nefăptuite; câte suflete ar îmboboci, ar înflori cu miros parfumat de virtuți, ar coace poame dulci gustoase, — dacă ne-am desface sufletele, ca să se scalde în baia aromată a razelor acestui sacrament, — numai Acela ar putea spune, care cunoscând slăbiciunile omenеști bine a voit a fixa în Taina pocăinții multă mila sa spre noi!

Dintre încercările omenеști de a zugrăvi binefacerea mărturisirei citez numai glasul celebrului acatolic, deci nepreocupat, *Leibnitz*: „Intr'adevăr — zice el în „Metoada teologiei“ la pag. 262 — este un act de mare binefacere a lui Dumnezeu, că a dat bisericii sale puterea de a iertă și a țineă păcatele. Deoarece Dumnezeu a constituit pe preoți de medici sufletelor“ a vrut, ca înaintea lor să-și descopere bolnavii durerile și să ridice crețele conștiinței... Instituțiunea aceasta fără îndoială e demnă de înțelepciunea dumnezească și formează o parte măreață și laudabilă a creștinismului... Eu cred, că un confesar vrednic, piu și înțelept, este o unealtă tare în mâna Domnului spre binele sufletelor. Sfatul lui e de folos pentru înfrânarea patimilor, pentru observarea greșelilor, pentru ridicarea sufletului dezolat, pentru ușurarea ori stirpirea ori căruia rău derivat din păcate“. Apretiarea după merit a efectelor mărturisirii a pus pe buzele panteistului *Goethe*, iarăș nepreocupat, cuvintele: „Nici odată nu eră permis să se despoaie omenimea de spovedanie“.

Dacă aceștia au crezut astfel, ce să zicem noi?! — Noi să încercăm a cunoaște din intuiție proprie efectele spovedaniei bune, să experiem cu sufletul nostru propriu ce „bine este a se mărturisi Domnului“ (ps. 91, 1). Să zicem dară cu fiul cel ră-tăcit al sf. Scripturi: „sculamă-voiu și mă voiu duce“, și plecați spre binele și întărirea noastră sub patrafirul spovedaniei, să suspinăm: „Părinte greșit-am...!“.

VASILE CERGHIZAN.

Biserica rusească.

Unul dintre cei mai pricepuți cunoscători ai bisericii ortodoxe rusești P. Aureliu Palmieri, călugăr augustinian publică în 1908 un volum de 800 pagini în 8° mare intitulat „*La chiesa russa — le sue odierni condizioni e il suo riformismo dottrinale*” (Biserica rusească — condițiile sale de azi și reformismul său doctrinal), fructul experiențelor sale personale și a eruditelor și îndelungatelor studii făcute în direcția aceasta. Volumul P. Palmieri a produs o adâncă impresie atât în Apus cat și în Rusia. Și bine că aici au fost cari s’au simțit streini de concluziile lui, totuș în general vorbind cartea a fost admirată de întreagă lumea cultă.

P. Aureliu Palmieri în nouă capitole face istoria contemporană a bisericii rusești, atingând toate chestiile mai de frunte și tractând teme de o gravitate actuală însemnată, cu o competență puțin imitabilă și cu o și mai admirabilă obiectivitate. El notează deja dela început, că cine vrea să vorbească despre bisericile ortodoxe, înainte de toate trebuie să le iubească și nimic nu e mai legitim ca iubirea aceasta. De fapt ele sunt dotate cu o preoție *validă*, care jertfește pe altare jertfa cea fără de sânge, în inima căreia să reunească într’o unitate mistică toți credincioșii botezați, și preoția aceasta e călăuzul spiritual a milioane de suflete, cari invoacă pe Maria cu o dragoste gingașă. Ortodoxia... este totdeauna unită catolicismului printr’o legătură tainică. (pag. VIII. și IX.)

Conducându-se de principiile acestea, el observă, că maniera aceea de a tracta pe ortodoxi cu aere de o absolută superioritate și de ale destăca în piață rănilor lor în cancrenă fără de ale arăta toată dragostea și toată compătimirea ce o merită, depărtează tot mai mult spiritele lor de lumina ce nu-s în stare să o privească în față, siliți în umilirea pricinuită prin feiul acesta de polemică acută să plece ochii la pământ și să simtă că li-se încălzește obrazul. El purcede pe alte drumuri și ca să dea un lustru și mai strălucit de obiectivitate se folosește numai de *documente bisericești rusești*, în toată dezvoltarea problemelor, ce le aduce în discuție în cartea aceasta.

Vom schița în câteva linii starea de azi a ortodoxiei dela Nord, privită cu toată sinceritatea prin cristalul limpede ce ni-l oferă învățatul augustinian, rezervându-ne însă dreptul de a

reveni cu alta ocazie asupra unor chestii particulare, spicuite din volumul mai sus lăudat.

Dupăce în capitolele dintâi P. Palmieri desvoaltă fazele prin cari a trecut în anii din urmă ideia unui conciliu național și a renașterii patriarhatului rusec, începe să scruteze cu de-amănuntul vieța intimă a bisericii rusești, trecând în revistă monahismul, clerul rural, vieța din seminare, episcopatul, luptele intestinale ale diferitelor secte, apostolatul în misiuni, școala clerului, științele sacre și presa ortodoxă, ca să-și sfârșească cercetările cu un capitol admirabil despre viitorul bisericii rusești în relațiile sale cu catolicismul.

Biserica rusească azi e împărțită în două tabere mari, cari luptă cu vehemență una în contra celeialalte, creând starea aceea de nesuferit a polemicilor zilnice și a certelor de clișee ziaristice continue. De-oparte *clerul alb* compus din preoți căsătoriți ori văduvi, cari formează masa disprețuită a preoțimii rurale, nu poate vedeă în ochi *călugărimea și episcopatul*, cari nu sunt decât instrumente oarbe în mâna guvernului și cari formează o castă, o parte singură îndreptățită la onorurile dela curte și la scaunele ierarhice, și cari la rândul seu desconzideră preoțimea dela sate și nebăgându-o în seamă, nici în pretenziunile ei celea mai juste, s'au făcut imposibili înaintea ei. Un popă de la sate nu cutează să ceară audiență la episcopul seu și de-o și face tremură tot, ca varga, până când vine Preasfințitul să-i arunce o privire rece, indiferentă, plictisită și să-l primească, numai dupăce a ascultat mai întâiu toate fleacurile vreunui mirean, care eră și el de față.

Și dujmânia aceasta, dintre clerul alb, monahism și episcopat, a ajuns așa de departe, încât în tot momentul în Rusia lumea se teme de izbucnirea unei schisme¹⁾. Ioan Aksakov unul dintre cei mai celebri patrioți ruși „deplângea infiltrarea ideilor laicale în cercurile bisericești, cari nu mai sunt în stare să cuprindă adevărata misiune a bisericii“, și din lipsa aceasta de apostolie au răsărit multe din relele, sub care geme colosul bolnav dela miazănoapte.

Autocratismul episcopilor a ajuns la culme și a adus pe ceice slujesc lui într'o situație foarte greă, căci de-oparte clasele culte a mirenilor, înspre cari le-ar gravită vanitatea, nu voiesc să-i primească în sânul lor, de altă parte poporul îi con-

¹⁾ Tzerk. — obch. jizn. 1907. n. 21 pag. 618.

fundă cu cei mai crânceni dușmani ai săi. — Clerul alb ar putea produce o adiere binefăcătoare *politică*, ajutând poporul în aspirațiile legitime de libertate, însă influința lui *religioasă, morală* e atât de redusă din cauza alcoolismului, și a ignoranței sale încât în direcția aceasta drumul îi este curmat cu totul, încă pe multă vreme.

Vieța ascetică a apus cu desăvârșire în clerul rusesc lei-colo mai ales printre protopopii dela orașe mai afli câte-un suflet de preot curat; restul se pierde în grijile pământești uitându-și, că preotul e înainte de toate binevestitorul înălțimilor evangheliei lui Hristos, a celui Hristos, care a fost restignit pe cruce.

Și nu e mirare, când știm, că seminarele moscovite, din cari ar trebui să resară floarea preoțimii, sunt mai mult casmarmec decât seminare. Partea cea mai mare a tinerilor cari întră, nu întră de dragul slujbei înălțătoare a apostoliei adevărate, ci din motive pur pământești: ori că n'au cu ce studia pe la universttăți, ori că cred mai comoadă vicia de popă, ori că poate ca ficior de preot sperează să ajungă în satul tătâne-său, unde i-ar rămâneă ceva și dela ai săi ș. a. m. d. Și cum întră în seminar, așa rămân și așa ies. Lucrul acesta îl dovedește o încercare ce a făcut-o academia bisericească din Moseva să scruteze **chierarea** preoțească a clerului rusesc. „Au fost mai mulți seminariști, cari au răspuns, că nu au cunoscut colegi, cari ar fi îmbrățișat preoția din convingere ori din impuls intern¹⁾. Unii ar vrea să pună capăt la atâta rău desfințând seminarele de tot²⁾, alții alungând de pe catedrele lor mulțimea de profesori laici³⁾, alții introducând disciplina catolică⁴⁾).

Răul cel mai mare însă în Biserica rusă provine din lipsa de un cap suprem bisericesc cu auctoritate și putere peste întreg corpul ei. Sinodul din Petersburg e considerat de întreg clerul alb, ca și cel mai mare contrar al vieții sufletești și a progresului religionar. O adevărată **acefalie** își poartă urmările funeste prin toate organele moarte ale biurocrației monastice episcopești. Voința țarului e totul și voința episcopilor se mo-

¹⁾ Missionerskoe Obozriene 1905 t. X, p. I, p. 993—994. Op. cit. 239.

²⁾ Khristianskoe Tchtenie, 1906, t. II. p. 830—831. Op. cit. 248.

³⁾ Tzerk. Viedomosti n. 16, p. 912—913; n. 33 p. 2444—2445. Op. cit. 241.

⁴⁾ Tz. Vied. 1905, n. 51—52. p. 1626—1630; n. 11 pag. 24—25.

delează cu toată elasticitatea după orice *ukas*, ce sosește dela M. S. Țarul, părintele tuturor Rușilor. Un vlădică să stea în contră ca azi, ca mâne un altul în locul nefericitului rezvrătit alungat din scaun, tună și fulgeră anatema împotriva tuturor neascultătorilor Țarului, luând astfel sub scutul cârjii sale toată îndrăsneala celor mai extravagante postulate ale *cezaro-papismului* moscovit. Din voința imperială încolo, *quot capita tot sententiae*.

Singurul bine ce putem observă în Rusia este credința vie a poporului, a *mujicilor* de rând, împestrită ce e drept de o infinitate de superstiții provenite din lipsa totală de creștere religioasă, însă încă destul de aprinsă pentru ca să facă să încolțească și florile dalbe ale virtuților creștinești, în oceanul acela de ghiță, ce a inecat toată vitalitatea bisericii muscălești.

În peregrinaje dese pe la locurile sfinte, în posturi și ajunuri multe, poate numai ei mai opresc mânia duiosului Măntuitor să nu surpe din temelii toată aglomerarea aceea de forme fără duh care se chiamă ortodoxia rusească.

S'au ivit ce e drept ici colo unele figuri senine în Rusia, cari privind cu durere la ranele din trupul bisericii lor au cercat să afle remedii la atâta rău. Au propus unii laicizarea popilor, au adus alții pe tapet recăsătoria preoților văduvi (lucru ce, durere, pare că în Rusia câștigă teren tot mai larg), iar alții mai sinceri și mai consecvenți au susținut cu tărie absoluta necesitate a legăturii de dragoste cu Roma¹⁾.

Aluatul însă în care se dospesc toate frământările acestea e încă departe de a fi alcătuit din grâu curat; prea mult se resimte puterea elementelor streine de aspirațiile apostolilor lui Isus. Momentele ce le trăiește ortodoxia dela Nord sunt momente de o umilire dureroasă, și de o însemnătate istorică extraordinar de mare; vremile se schimbă acum tocmai și poate și noi vom fi martori unor noutăți, cari vor depărta tot mai mult miezuinile, ce din tot sufletul am dorî să dispară pentru totdeauna.

Dr. IOAN COLTOR.

¹⁾ Vladimir Soloviev, »La Russie et l'Eglise Universelle. Paris 1889.

Teorii false în viața modernă *).

Piu al IX. adeseori zicea: »Trebuie să restabilim adevăratul înțeles al cuvintelor«. Îmi pare, că omul n'are simțul să recunoască adevărul, ci mai mult să-l mistifice. Păcatul strămoșesc ne-a întunecat mintea și slăbit puterile sufletești, așa, că omul este înclinat mai mult spre rău, decât spre bine. De-acî urmează confuziunea babilonică în toată determinarea lucrurilor, aceasta patimă de a schimonosi cuvintele și ale schimbă înțelesul; de aci subjugarea dreptății și triumful învățăturilor greșite. Ce abuz nu se face azi din conceptele: Religione, binefacere, civilizație, cultură, instrucție, progres, drept, dreptate, iubire, libertate, egalitate, noroc și fericire!? Răul cauzat prin acest abuz nu se poate măsura. Cuvântul »socialism« are azi înțelesul tocmai contrar adevăratului său sens.

Dauna cauzată prin aceasta confuziune de idei va crește: prin retragerea, pe toată linia a caracterelor model, prin decadința generală în a-le politice, prin dispariția sentimentului de a țineă proprietatea de sfântă, prin slăbirea legăturilor conjugale și neglijința datorințelor casnice.

În celea următoare vom aprețiă punctele acestea, ocupându-ne mai amănunțit cu unele dintre lozincile timpului modern.

1. Educația.

Părinții, dela natură au dreptul să-și crească pruncii Acest drept nu li-l poate contestă nici societatea, nici autoritățile civile, afară de cazul când părinții n'ar fi în stare să-și exercite acest drept. Creșterea pruncilor însă nu-i numai un drept, ci mai mult e o datorință. Părinții trebuie să-și crească însă pruncii și pentru viața, care se începe acolo, unde se sfârșește existența pământească. Omul nu-i ca și animalul, care se ivește și dispăre, el are suflet nemuritor, deci înainte de toate, are să trăiească o viață religioasă și virtuoasă, ca să-și poată ajunge scopul final și sfârșitul: să poșeadă pe Dumnezeu.

*) Articolul acesta este o traducere, făcută de păr. *Nicolae Popa* (Șanaieu), din o lucrare mai nouă asupra socialismului a lui *Dr. W. Stang*, acest bun cunoscător american a mișcării sociale din timpurile noastre. Îi facem loc cu plăcere, fiindcă principiile adevărat creștine, prin prisma că- rora contemplează autorul materia tractată, sunt și ale noastre, dar și pentrucă cheștiile atinse sunt de actualitate și importanță și pentru noi. *N. R.*

E sigur, că mulți părinți nu-s în stare să dea pruncilor o convenită educație sufletească, căci le lipsește timpul și mijloacele și mai ales capacitatea și cunoștința sistemului de învățământ. În cazul acesta părinții se înlocuiesc prin învățători, iar fiindcă nu toți părinții sunt în stare să-și conducă învățător separat pentru pruncii lor, evident, că se ivește necesitatea să țină învățător public pentru instruirea mai multor prunci. Așa, că școala publică împlinește ceea ce altcum este datorința părinților.

Problema școlii este să sâdească în prunci cunoștințele de cari au lipsă întru împlinirea scopului lor veșnic și temporal; instrucțiunea nu-i decât întregirea educației, ea este un mod de educație, fiindcă prin ea își educă învățătorul elevii săi.

În aceea parte din zi, când învățătorul suplinește părinții, el față de pruncii, pe cari părinții i-au concretizat îngrijirii lui pe câteva ore, are toate drepturile și datorințele, cari se recer la susținerea autorității. N'am fi drepti, când am deduce autoritatea aceasta numai dela stat. Statul nu-i institut de învățământ; problema lui este de a regula instrucțiunea, când împrejurările și mijloacele singuraticilor n'ar fi de ajuns spre aceasta. Acesta-i drept natural. Însă mai este și drept supranatural, ordinea creștină. Biserica Răscumpărătorului își reclamă dreptul față de școală deodată cu familia. Hristos a făcut responsabilă Biserica pentru educația omenimii, când zise învățăceilor: »Mergând învățați toate neamurile« (Mat. 28, 19). Precum băiatul prin nașterea trupească aparține părinților, chiar așa prin nașterea supranaturală din sf. Botez — aparține Bisericii. De aceea școala este locțiitoarea nu numai a familiei, ci și a Bisericii. Biserica catolică, credincioasă misiunii sale, fû învățătoarea popoarelor în decurs de nouăsprezece veacuri. Ea n'a încetat să predice lipsa unei educații, a cărei fundament este religia lui Hristos. Ea primește pruncul în brațele sale, înainte de ce s'a apropiat păcatul de sufletul lui, îl duce în școală unde domnește spiritul venerației religioase. Icoana Restignitului de pe părete, calitățile sufletești ale învățătorului, rugăciunea din școală: toate acestea revoacă în memoria pruncului mic pe Dumnezeu și lucrurile lui dumnezești, care le-a auzit din gura iubitoarei sale mame, când mai întâiu a început să înțeleagă. Timpul petrecut în școala catolică este timpul în care ne împărtășim de înțelepciunea supranaturală. Idealul strălucitor, a tot ce este bun și frumos pentru sufletul tinăr al unui școlar, este fiul lui Dumnezeu. În învățământul istoriei se descoper mărățele căi ale Provedinței dumnezești,

cari conduc și guvernează toate, aci se ivesc înaintea sufletului tiner faptele mari ale Bisericii, eroismul martirilor, nobleța mărturisitorilor și castitatea vergurilor. Până ce sufletul se umple de comorile științii, inima crește în grație și în nevinovăție.

Pentru de-a trăi o viață adevărată avem neîncunjurată lipsă de religione. Fără religione nu este morală, fără morală nu-i fericire. Gheorghe Washigton în testamentul său moral zice: »Rațiunea și experiența ne dovedesc din destul, că fără religione nu poate fi morală. Nici o carte întreagă n'ar putea enumăra foloasele, de cari ambele dispun în favorul buneistării publice și private«.

Pruncii nu-i creștem ca pe papagalii, pe cari îi învățăm a vorbi. Cântecul vechiu: »Fii bun, fii brav«, nu promovează exerciarea virtuții. Pruncii au să știe, că pentruce să fie buni și bravi, ei au să fie conștii, că totdeauna stau înaintea lui Dumnezeu, care-i pretutindenii. Ei trebuie să fie convinși, că datorința de căpetenie a omului este a servii lui Dumnezeu, că cea mai înaltă chemare a omului pe pământ este: să creadă în Dumnezeu, să spereze în El, să-l iubească și preamărească. Încă de timpuriu să răsădim în sufletul lor, credința vie în cerul unde dreptii se bucură de fericirea vecinică, și în iadul unde păcătoșii vor fi chinuiți și mistuiți de focul nestâns; să creadă, că acestea-s realizate, fiindcă fiul lui Dumnezeu le-a descoperit Bisericii. Ei trebuie să fie convinși, că viața fără Hristos nu merită să fie trăită și să se năzuiască a cunoaște pe Dumnezeu, și a face voia lui sfântă. Pe scurt, religione are să pătrundă în viața lor zilnică, și să stăpânească toate cugetele și sentimentele lor.

Oare este mamă creștină, care să nu dorească pruncilor săi o astfel de educație? Oare nu fiecare mamă creștină se năzuiește a răsădi în inimile fiilor săi învățăturile virtuții și a pietății, așa că după aceea să fie îngrijite și perfecționate în școală? Desprețui-va ea oare școala, în care fiecare oră de învățământ va fi pătrunsă de spiritul religios; sufletele nevinovaților prunci vor fi conduse sub blândul jug a lui Hristos și la desăvârșita iubire față de Dumnezeu, care este singurul și cel mai înalt bun?

Episcopii Statelor-Unite întrunindu-se la 1885 în conciliul național din Baltimore publicară o pastorală, care, între altele zice: »Educația poporului, chiar dela început făcă cea mai mare îngrijorare Bisericii. Istoria Bisericii este istoria educației și a civilizației. Ea izbuti să răspândească iubirea față de știință și acolo, unde barbarii se laudau cu neștiința. Iubirea față de știință

umplu Europa cu școli și universități. Biserica cultivă popoarele barbare din evul mediu. Și noi avem — în butul tuturor greutăților și a altor piedeci —, aproape pretutioden: școli, academii, și colegii, cari avem să le mulțumim dărniceii celor îndurați, și cari se întrec cu institutele de învățământ din Europa. Adevărata civilizație pretinde nu numai bunăstare fizică și morală, ci și promovarea simțului religios. Răpește religiunea dela un popor, și numai decât dispare și moralul, care de lipsește, încă și acolo va intra ruina, unde mai înainte înfloreă bunăstarea materială, iar lumina minții va servi numai la și mai adâncă cufundare a oamenilor în păcat și mizerie».

Știința, ca atare, nu face pe om mai bun. Fără lumina credinții despre altă lume, nu numai învățătura de rând, ci chiar și cea mai profundă, este un pericol și calea către perire. Câtă vreme educație nu se înfrățeste cu religiunea, între oameni nu se va extinde nici bunăstarea, nici fericirea. Religiunea este într'adevăr atmosfera, în care se desvoaltă sufletul și inima către o călătorie fericită; de aceea trebuie privită de mediul principal al educației, în tot ce e bun și frumos. A exila religiunea din școală și a o restrânge la Biserică și familie, înseamnă a crește o generație, care religiunea ar privi-o de afacere privată a Bisericii și a familiei, și nu și a vieții practice; în vreme ce după cum cu toții știm, ea are să pătrundă întreaga noastră viață, să fie directiva faptelor noastre.

Pe motiv, că accentuăm lipsa unei educații religioase, nu ni-se poate imputa, că suntem contra statului; din contră, dorul nostru este, că prin creșterea de creștini buni, să dăm statului cetățeni și mai buni. Departe fie de noi să judecăm școlile noastre de stat. Noi respectăm aranjamentul lor excelent și igienic, precum și admirabilul sistem de educație. Mulți credincioși catolici au jertfit la întocmirea lor, ba unii dintre cei mai iscușiți învățători dela acelea școli sunt credincioșii Bisericii catolice. Totuș din principiu nu vom fi nici când de acord cu concetățenii nostri acatolici la despărțirea educației de religiune. Noi ținem școlile noastre publice neindestulitoare pentru pruncii catolici, căci ele cultivează sufletul, dar nobilitarea inimii o dau la o parte. Profesorul Morrison din California are drept când zice: »Este un sistem de educație, care uită a educa».

Afără de aceea sistemul ce domnește în școlile fără confesiune, cu notele-i caracteristice de toleranță și umanism, e o monstruozitate străină. Celea dintâi școli, cari le ridicară puri-

tanii în Anglia nouă (America de nord), fură școli parohiale-confesionale. Ele se nascură din idea, că pacea și fericirea unei națiuni atârnă propriaminte dela religiozitate, o convingere, care mai târziu deveni baza autonomiei Statelor-Unite.

Deși noi catolicii trebuie să delăturăm dela tinerimea noastră sistemul de învățământ, care de prezent domnește în școlile de stat, nu împiedecăm pe conducătorii noștri, să se folosească de sistemul pe care-l țin de bun pentru ei, presupunând, că nu cer dela noi nici un ajutor. Noi în butul acestora mergem mai departe, înființând și susținând atari școli, unde religiunea creștină ocupă cea mai onorifică poziție, și unde pruncii învață s'ajungă pe pământ la o existență onorifică, iar în vieța următoare la fericirea de veci.

Nu lipsesc nici de aceia, cari pentru neînțelegerile și răsvrătirile din popor fac responsabilă, și pe dreptul, instrucția noastră publică, deși scopul lor nu-i altul, decât bănăstarea materială, înmulțirea plăcerilor și împuținarea suferințelor. »Aceasta educație, zice Brooks în cartea sa practică. »Neliniștea socială« a înmulțit pe de-o parte starea bună, pe de alta parte sărăcia«. Mijloacele, cari stau la dispoziția instrucțiunii noastre sunt foarte însemnate; că vor aduce însă ceva folos, este altă chestie! Nu trezesc oare pretenții ce nu se pot satisface? Nu vor naște oare idei, cari pe acest pământ să nu se realizeze? În Germania se înzistă asupra mărimii primejdiei unei instrucții exagerate și hiperculturale. Dar adevăratul pericol nu-i alt undeva, ci în despărțirea religiunii. Tinerimea noastră azi nu-i așa de bine crescută ca în Germania, unde părțile protestante totuși sunt dejă tărâmul clasic al socialismului. Autoritatea religioasă și-a pierdut influința asupra poporului, care mereu se află în fierberii și răsvrătiri. Cancelarul imperial de odinioară, principele Hohenzollern, privea situația cu desperare și zicea: »lupta pentru existență va fi purtată cu atâta înverșunare și disconziderare, că vom fi ispitiți să ne gândim la poveștile fantastice din imperiul animalic antediluvian. Parcă în începutul veacului XX n'are semnele progresului«. Unde-i adevărata miază? Din religia protestantă, ajunsă la destrămare, adică la pierderea credinții creștine, ce le mai aveă acu-s cincizeci de ani. Luptăm cu totul; ultimul rest al adevărurilor religioase se scurge în vânt. Vieța viitoare, cu cerul și iadul, cu răspata și pedepsele vecinice este mai mult o chestie științifică. Dacă dispare religiua, ce va mai reține pe om să nu se arunce cu disprețul morții în lupta de concurență

pentru bunurile vieții pământene? Un lucrător, care aruncase religia peste bord, îmi povestește odinioară: »După ce spiritele rele se vor fi retras din drumul nostru, ne vom duce căințele noastre de-a dreptul unde se cade, la societatea actuală și la cei cari stau în fruntea ei«. Nu-i mirare! Pentru că socialismul necredincios și ateist e totuș urmarea logică a negării autorității instituite de Dumnezeu pe pământ, el va fi capitulul cel din urmă, și cel mai bogat în istoria protestantismului. Noi catolicii avem datorința să ne întărim în credință. Să fim credincioși corabiei Mântuitorului nostru, sfintei Biserici catolice, ca să putem păstra următorilor noștri, inapreciabilul bun a instrucției catolice, și să putem mântui și pe frații de altă credință, cari ar scăpa la noi dinaintea potopului necredinții.

Pentru noi e o fericire, că instrucția publică e mai bine obləduită decât modelul ei germân. Mulți dintre învățătorii noștri sunt creștini pronunțați, ba mai mult, unii sunt credincioșii Bisericii catolice, cari pe nesimțite strecură în instrucție câte o notă religioasă, și prin purtarea lor edificătoare sunt viul prototip al virtuții creștine, așa că pentru formarea pruncilor în creștini nepătați și blânzi ei au o influință binefăcătoare. Totuș nu neagă nime, că spiritul religios dispare mereu: »In timpul de față mai mult decât jumătatea pruncilor, cresc fără nici o educație religioasă«¹⁾.

Azi este de condamnat mai vartos tendința, la care țin aproape toate școlile și colegiile, să indoape tinerii, pe cât se poate, cu diferite științe, și să-i crească pentru cariere științifice. Cea mai mare parte din tinerimea studioasă, crede, că ocupațiile spirituale sunt de preferit celor materiale. Acest dor nesănătos de studiu, are apoi regretele urmări: imbulzeala la carierele științifice. Numărul medicilor și al juriștilor este așa de mare, că mulți după ce au consumat cu studiul o avere, abia mai ajung la o poziție cinstită. Adeseori veniau la mine părinți cu plângerea, că nu pot câștiga banii de lipsă pentru studiul băieților lor, deși nu cruță nici o osteneală să le dea o educație cât se poate de bună și să le câștige o distincție sau vre-o diplomă la cutare școală superioară. Cât de adeseori vedem tineri promovați la rangul de doctor, cari nu-s în stare să-și afe o poziție potrivită calificației lor »mai înalte«! Un măsar, sculptor, sau un faur, care-și pricepe meseria, oare nu poate fi om binecrescut și calificat? Mecanicul isteț, oare nu-i chiar așa de vrednic de

¹⁾ Educ. Rev. Februar 1898.

stimă, ca juriconsultul dela tribunal? Numai din cărți se poate câștiga așadar calificatie? Când va observa poporul, că »erudiția din cărți« pentru mulți este steaua nenorocirii, că idealul adevăratei educații nu stă în pofta de bani și alte venituri? Să ascultăm deci totdeauna de glasul Bisericii, căci numai ea singură ne învață care-i scopul educației. O schintee grijită este o forță folositoare, dar devine periculoasă, de nu o vom înfrână. Chiar așa și educația bine înțeleasă este folositoare, atât pentru singuratici cât și pentru întreaga omenime, iar cea greșită este blăstămul tuturor.

2. Egalitatea

Rădăcina nenumăratelor rele sociale zace în falșul înțeles, care se dă »egalității«. Semnalarea diferenței dintre sărac și bogat, ca rău fundamental, gâdălește poporul, care zi de zi se chinuiește și ostenește să-și mai poarte existența sărăcăcioasă, în credința ademenitoare, că acest contrast social se va egală. Mallock atribuie înrăutățirea poziției sociale înțelesului falș al »egalității«. »El este cauza, că săracul este neindestulit cu împrejurările, cari i-ar putea aduce fericire; îi răpește speranța că-și va îmbunătăți cursul vieții și-l îndeamnă să-și schimbe pretenșiunile drepte în pofte nebune, care-s acomodate să-l ruineze total și să-l împingă la nenorocire. Prin acest falș înțeles, se pune omul sărac, chiar dela început pe un punct de vedere greșit«¹⁾.

Decâteori s'a făcut abuz de deviza actului de declarare a independenței Americii »toți sunt egali«. Nu ne mirăm nici de aceea, că sf Scriptură încă a fost răstălmăcită. Singurul înțeles al cuvintelor: »Toți oamenii sunt egali« este acela, că toți oamenii sunt egali din fire, sau mai bine zis au aceeaș natură, acelaș creator, acelaș părinte ceresc, toți se roagă: »Tatăl nostru«, și aparțin la aceeaș familie omenească, și toți au unul și acelaș scop și sfârșit, spre care năzuiesc, și se supun unei și aceleiași legi.

Fiecare om are dreptul să trăiască ca om. Pontificele Leo XIII. zice: „Egalitatea oamenilor stă într'aceea, că toți fără excepție sunt chemați să fie fiii lui Dumnezeu. Precum toți, și unul fiecare, sunt creați spre acelaș scop, așa toți și unul fiecare are să se îndrepte după una și aceeaș lege, pedepsit ori remunerat fiind într'unul și acelaș chip, după cum adecă merită.

¹⁾ Cfr Social Equality, p. 211.

Toți oamenii sunt una, ca frați în Hristos. El a murit, ca să răscumpere de păcat și de iad pe toți, și că toți să între cu El în moștenirea cerească. Binefacerile firei și grația stau la dispoziția întregii omenimi. Hristos a frânt toate barierele, care despărțeau pe om de om, și pe bărbat de femeie. Nu este nici parte bărbătească nici muierescă, că voi toți una sunteți întru Isus Hristos (Gal. 3, 28). Înaintea lui Dumnezeu femeia nu-i sclavă bărbatului, ci consoarta lui; ea are acelaș scop și sfârșit ca și bărbatul, și se poate ridică la cea mai mare perfecțiune și sfințenie. Dumnezeu a dat stăpânia peste natură tuturor oamenilor, fără deosebire de avut și sărac, meseriaș și scriitor, om de poziție înaltă sau inferioară. »Pentru că acelaș este Domnul tuturor« (Rom. 10, 12). Cât de măreață este poziția omului! Numai față de Dumnezeu este omul mai inferior, în demnitate însă toți sunt asemenea. Nici un om n'are să consimțească la desprețuirea demnității sale, sau la tractarea de jos a naturii sale, fără să fie pedepsit. Vai acelor, cari nu se scârbesc a tractă omul, ca pe o mașină cu ajutorul căreia câștigă bani, sau a încărcă băieți și femei cu lucru, ce nu li-se cuvine. Vai acelor, cari în setea după bani tractează omul, ca pe un capital disponibil și-n om nu văd decât un aglomerat de mușchi și forțe fizice. Vai întreprinzătorului, care nu lasă lucrătorului destul timp, să-și împlinească datorințele religioase; sau îl îndeamnă să-și neglije casa și familia, ori îl îngreunează cu lucrul, încât e constrâns să se îmbete, ori să se sinucidă. Vai meseriașului, care exploatează lipsa ucenicului său, cu scop să-l despoaie, reținându-i simbria binemeritată, și constrângându-l să lucre pentru simbria puțină, sau omorându-l cu foamea. Temniță este răsplata cea mai bine meritată, pentru un atare tiran și ucigător de lucrători. Deși și-au strâns pe nedreptul averi de milioane, nu se osebesc de lucrătorii săraci, fiind și ei fiii aceluiaș părinte ceresc, care răsbună fapta rea, și de nu se vor întoarce la timp, și pe ei îi așteaptă veșnicile pedepse ale iadului. Iată plata lucrătorilor, care o opriți voi, — strigă, și strigările secerătorilor în urechile Domnului Sabaot au intrat' (Iacob 5, 4). »Pânea celor lipsiți este vieața săracilor, cel ce o iea pe aceasta omul sângelui este (Ecl. 34, 23)«.

Deși oameni dela natură sunt relative asemenea, în realitate totuș este mare deosebire în privința feliului, cum sunt împărțite deosebitele drepturi și datorințe. Socialiștii, cari țin la egalitatea absolută a oamenilor, și pretind pentru toți asemenea

drepturi și datorințe, — și ridicarea a orice deosebire socială și politică, — rătăcesc. Leo XIII. stabilește principiul nerăsturnabil, că: »Natura oamenilor are să rămână ceea ce este«. A nivelă diferența socială și politică dintre oameni este imposibil. Societatea omenească nu se lasă a fi redusă la un punct mort. Neegalitatea este legea firei, și lupta contra firei e zădarnică. Neegalități se află pretutindeni. Unde-s două creaturi asemenea? Nici o fizonomie, nici o frunză nu seamănă perfect celeialalte. Lumea spirituală în privința aceasta seamăna cu lumea materială. Precum sunt deosebite corpurile și forțele, așa și talentele și științele. Gradele istețimei spirituale sunt tot atât de diferite, ca și grajele sănătății corporale, ca și avuția, moralul și sărăcia. Cât de diferite sunt apoi valorile darurilor spirituale și corporale?! Nu-ți sunt oare mai scumpe organele sănătoase decât avuția? Un stomac sănătos oare nu-i mai bun decât un palat de marmură? Ori află poate mai mare daună în urnirea scaunului tău, ca în pierderea ochilor? Pe cine invidiezi mai mult, pe băiatul de domn palid, cari se plimbă în trăsură sumptuoasă, ori pe sburdalnicul băiat italian, care cu ochii vii schinteietori, dar îmbrăcat sărăcăcios, aleargă după trăsură și vinde gazete? Dumnezeu a împărțit toate amăsurat planului și înțelepciunii sale, deși sufletul omenească slăbit adeseori nu voiește să înțeleagă aceasta. Diversitatea stărilor este urmarea firească și necesară a vieții noastre, căci fără acestea pământul ar fi foarte pustiu și plictisitor. — Darurile corporale și spirituale așa sunt împărțite de Dumnezeu, că omul în diferitele momente ale vieții să înainteze fericit, și să-și aleagă cariera care-i corespunde mai bine capacităților fizice și morali. Neegalitatea împărțirii drepturilor și a autorității provine dela Dumnezeu, căci »dela El provine toată puterea în cer și pe pământ«. Cel ce a creat toate și prin providență să conducă toate, a dispus, că unii să țină locul său pe pământ, și să stea în fruntea celorlalți. »Nu-i putere, fără numai care vine de sus«, Noi avem să ne supunem pentru mântuirea noastră, fiindcă ascultând de legislator, ascultăm de însuș Dumnezeu, dela care vine autoritatea. Supunându-ne autorității, nu suntem sclavi oamenilor noștri, fiindcă nu ne supunem omului, ci lui Dumnezeu însuși. »Precum a dispus Atotputernicul, ca corurile îngerești în cer să urmeze treptat unele după altele, și în Biserică, ca diferitele funcțiuni și autorități să fie împărțite între singuratici, ca să nu fie toți Apostoli, învățători ori profeți: așa a întocmit și-n societatea omenească diferite

trepte și deosebite împărțiri a demnităților, drepturilor și autorităților» (Leo XIII).

În fond natura omenească la nimic nu-i mai puțin înclinată, decât la egalarea diferențelor. Realitatea face iluzorie pretenția la egalitate. Orice încercare de a coordina singuraticii membrii ai societății duce la contrast. Singur în societățile religioase, unde stărnicia și conformitatea se impun, ar fi posibilă până la un anumit grad, o atare egalitate. Ce privește însă lumea largă, unde neștiința și egoismul își învârtesc sceptrul, egalitatea oamenilor pentru azi ar fi o fericire, mâne însă de sigur s'ar conturbă. Și chiar noi americanii, cari ne lăudăm mai mult decât alții cu lozinca egalității și libertății, avem cea mai mare înclinare spre neegalitate. Cât de îngrijorați suntem pentru a ne putea deosebi de alții; înființăm cluburi unde n'au voie să între cei aleși; inventăm școli, unde băieții noștri au ocaziune să lege anumite »relații înalte«. Ce să zicem despre societățile noastre tainice, cu marele lor magistru, domnii cei mari și dignitarii lor. »Nici un popor, zice Brooks, n'a arătat atâta dragoste de neegalitate, ca noi. Cineva își face un Jacht, și când la întrecerile din Cowes a putut chema la prânz un principe englez, ori în Kiel a atras asupra sa atențiunea împăratului Germaniei, numai decât se simte atins de adierea atmosferei regești și de un nimb al celui mai rar privilegiu social«. Fii apoi atent la felul cum se imbulzesc ocazional oamenii, la loc separat pe căile ferate, sau la loc rezervat în vagoanele Pullman; la o cabină de gală pe vapoare, sau la cutare departament mai acomodat într'un hotel. Unde-i aci chiar și numai umbra unei năzuințe să se lase asemenea altor muritori?! Și totuș acestea simptoame sunt dovada unei civilizații și nu a neculturai. Cu cât e mai mult dezvoltat caracterul individual sau personalitatea unui om, cu atât mai mult se deosebește de celalalt, cu atât superioritatea sa față de semenii săi este mai mare; el știe, că izvorul egalității noastre a secat, știe, că natura, sau mai bine zis Dumnezeu, creatorul naturii ne-a făcut neegali.

Cum se poate totuș, că bărbați iscusiți și onești să desaproabe actualele relații economice și să ceară o împărțire dreaptă a averilor? Nu neegalitatea, ca atare, trebuie condamnată, ci mărimea neegalității, care se vede atunci cand se aseamănă sărăcia și avuția. Nu sărăcia trebuie compătimită, ci pauperismul, nu capitalul, ci tirănia și nesimțirea capitaliștilor. Dreptate cerem nu filantropie, simbric nu milă, lucru nu trândăvie; poporul

lucrător trebuie să primească parte dreaptă din bogăția ce-a câștigat. Toți să aibă asemenea mijloace și ocaziuni pentru dezvoltarea darurilor primite dela Dumnezeu, ca să se ridice și trupește și sufletește. Femeile căsătorite și băiații să se elibereze de lucrul din fabrici. oarele de lucru ale bărbaților să se împutineze, și să se soliciteze regulamintele igienice. Acestea nu-s pretenziuni nedrepte. Să ne gândim ca 'n statul New-York sunt peste 30,000 localități, unde se continuă »lucrul de asudat« ¹⁾, și că acestea sunt adevărate cuiburi de murdărie și pestilență. In acelaș stat trăiesc continuu 20,000 de ofticoși. In chiliile de durmit a mai mult de jumătate din totalitatea lucrătorilor, nu străbat razele soarelui cu anul. După o fasiune statistică alui I. Rūis în casele de chirie din New-York sunt peste 300,000 de chilli fără fereștri. Mai mult ca 20,000 băiați, din care a treia parte n'au ajuns anul al zecelea, sunt ocupați în fabricile din părțile de sud. »In Pensylvania se pot vedeă cete de lucrători tineri la cărbuni, în mijlocul negrilor nori de vapor, cari continuu vibrează la loviturile cu barosul, cum se ocupă cu sondarea cărbunilor și a arderei. Sute din acești lucrători abia au trecut peste anul 11« (Brooks). In Londra trăiesc 100,000 de săraci fără realități, și vre-o 20,000 de femei își vând pe bani și trupul și sufletul.

Aci avem în față deosebiri și neegalități oribile: deoparte avuții enorme, de alta mizerii înspăimântătoare; ici abundența în toate, colea lipsa și în celea mai neincunjurate cerințe ale vieții, o stare, care în ochii lui Dumnezeu este o teroare, contra căreia neamul omenesc are să lupte cu toate mijloacele, o stare, care numai acolo-i posibilă, unde a dispărut spiritul creștinismului, și societatea s'a reintors la păgânism.

Renumitul filozof englez W. H. Mallock în tractatul său: »Egalitatea socială« se întreabă: »Ce vom zice privind ruina, cauzată de foame și mizerie între semenii noștri săraci? Ce vom zice despre casele miserabile, ruinătoare de sănătate și despre vizuniile, în cari sute dintre frații noștri părăsiți au să-și tânjească vieața?« Și răspunde: »Noi vom zice: nu neegalitatea este de compătimit, ci mizeria. Trista poziție a săracilor nu stă în puținul, ce-l poșed în raport cu cei avuți, ci în puținul ce-l poșed în

¹⁾ Astfel se numește lucrul săvârșit pe terenul industriei de casă din partea lucrătorilor, siliți de mizerie, să lucre aproape pe nimica lucru mult și greu, în așa numitele »ateliere de asudat«. N. R.

raport cu cele mai neîncunjunurate lipsuri. Nu împoartă, că unul prânzește turturele și turte, iar altul fasole și slănină. Aceea-i trist numai, că unul se îmbuibă în mâncări luculice, iar altul n'are ce mânca! Nici aceea nu împoartă, că cineva locuște în palat sau în colibă, de compătimit e numai, că unul are casă sănătoasă, altul bâracă nesănătoasă, plină de pestilență. Ingrijească-se numai, ca săracii poporului nostru să se nutrească și îmbrace regulat, să fie adăpostiți în locuințe cuviincioase, și nu peste mult vom observa, că săracul se simte chiar așa de fericit ca și cel bogat.

Săraci vom avea în totdeauna, însă n'ar trebui să avem de tot lipsiți și goi. Neegalitate se află pretutindeni și în toate timpurile. Sărăcia și grijile sunt moștenirea necesară a omenimei. Neegalitate în rang și avere, sărăcie și morb, sau cum le mai zicem: probele vieții, în sine nu-s ceva rău, fiindcă ele nu împiedecă pe om să fie fericit și îndestulit. Socialismul greșește, când crede, că fericirea societății atârnă dela egalitatea tuturor membrilor săi, și că fericirea omenească atârnă dela avere și poziție socială. Experiența ne arată contrarul. Fericirea o putem afla într'o colibă ca și într'un palat. Cine se îndestulește cu puțin e mai fericit ca cel ce are mult. E rătăcire să crezi, că fericirea este urmarea bogăției. Dacă veți îngrămădi omul cu toate bunătățile, cum visează socialiștii, vă veți convinge, că prin aceea nu l'ați apropiat mai tare de scopul său cu nici un pas, și că peste tot, nu l'ați făcut mai fericit. E lucru trist, că milionarii noștri mereu sunt îngrijorați și au temeri, până când unii dintre lucrătorii săraci, cari i-au ajutat să-și strângă bogățiile, trăiesc fericiți și mor o moarte îndestulită și plină de speranță.

Avuție și mărire, datini și porturi alesc, întâișare elegantă, limbajiu rafinat, aprețiere științifică și artistică n'au în sine nici o valoare, căci nu conduc la Dumnezeu, ci la perire. Poședarea lor nu fac mai puțin amară muștrările conștiinței și suferințele iadului nu le mai îmblânzesc. Resiganțiunea e unica cale veșnică și temporală. Înaintea lui Dumnezeu, ca înaintea celui mai mare bun, toți sitem egali, și oricare om, care servește lui Dumnezeu, este în stare să-și câștige acest bun. În urmă fiecare om are ceva de împlinit în lumea aceasta, sunt însă oameni, cari și în privința aceasta se deosebesc unii de alții. Va sosi ziua de răplată, când tuturor li-se va măsură cu aceeaș măsură. Sf. Apostol Pavel în prima sa epistolă către Corinteni zice: »Că trece chipul lumii acesteia (7, 31).« Apostolul împru-

mută idea dela scena teatrală, unde scenele mereu se schimbă, Actorii apar și-și joacă rolurile asignite; unul e general, altul rege, al treilea măscăriciu, iar altul cerșitor, bețiv sau posnaș, toți sunt asemenea, căci toți sunt actori. La sfârșitul piesei, cortina cade, costumele și larvele se depun, actorii se văd depărându-se toți asemenea, unul ca altul; cel ce purtă coroana tocmai așa om, ca cel ce juca rolul sclavului. Chiar așa va fi și când se va fini pieza vieții, vâlul va cădea și toți vor fi de față în realitatea lor. Toți suntem actori pe bina vieții. Dumnezeu a signat fiecărui om câte un rol, unul are prăvălie, altu-i mecanic, acesta-i comerciant, cela ziler, ăsta-i preot, cela-i medic, ăsta-i bărbat, ceea femeie, unul tare și de-o statură frumoasă, altul bolnav și diformat. Fiecare își are problema asigantă, și interesul general pretinde, ca fiecare să-și rezolvească tema bine, toți lucră sub supraveghierea aceluiaș măestru și pentru aceeaș simbrie. N'ar fi oare nebunie, când un actor ar fi sumeț pe coroana-i de hârtie, pe sceptru-i de lemn și pe spada-i suflată cu aur? Sau când s'ar simți preterat, constrâns fiind să se liniștească într'un dispreț sau într'un omor de pe scenă? Chiar așa nebunie e și aceea, când un creștin s'ar adânci în vanitățile lumesti, în trufie și în egoism; când s'ar părea, că el vieța pământească o privește de țința și sfârșitul său, de scena pe care jocul va ținea veșnic și cortina nu va cădea nici când. Nu-i nebunie să ne legăm sufletul de lucruri trecătoare și schimbăcioase, ca scenele piezei teatrale, cari n'au valoare nici în sine, nici pentru veșnicie? Unicul și adevăratul nostru scop este să cunoaștem voința lui Dumnezeu, și să lucrăm conform aceleia; în această năzuință măreață, toți oamenii pot fi asemenea, având toți în ea chezeșia celei mai sublime fericiri. Ce privește fericirea pământească, păstorind între săraci și avuți 25 de ani, m'am convins, că mai multă bucurie află între cei ce-și câtigă pânea de toate zilele cu lucrul greu, decât între cei ce se îmbuibă în avuții și în abundență. Poporul nostru lucrător n'are timp pentru agităriile și glumele lunei, nu-și sparge capul cu exagerările etichetei sociale, nici cu schimbăcioasele nebunii ale modei și ale plăcerilor, nu se opintește în vânarea nebunatică după onoruri și distincțiuni. De regulă oamenii de rând sunt fericiți în lucrul lor și în brațele familiei lor; și fiindcă trăesc mai mult pentru binele întregului, în privința morală sunt mai buni, decât cei-ce întrebuințează și banul și timpul, ca să se facă robi patimei nenaturale după mărire și strălucire, siluire și desfrâu, capricii și ruină cutezate.

NICOLAE POPA.

Critica biblică modernă și învierea lui Isus Hristos.

(I).

Minunea învierii lui Isus Hristos este argumentul cel mai puternic al religiei și credinței creștine. Vorbind despre învierea noastră, sf. apostol Pavel, în I. epistolă către Corinteni (15, 14. și urm.) spune, cu cuvinte nu se poate mai clare, că „dacă nu a înviat Hristos, înzădarnică este propovăduirea noastră și înzădarnică este și credința voastră!“ Iar ceva mai jos, scrie acelaș apostol: „Și de nădăjduim în Hristos numai în vieța aceasta, mai ticăloși (=vrednici de milă) decât toți oamenii surtem. Iară acum Hristos s'au sculat din morți, începătura (=pârğa) morților s'au făcut“.

Faptul acesta al învierii Domnului nostru îl și adevăresc mărturisirile hotărîte ale toți-patru evangheliștilor, (*Mat.* c. 28, *Marcu* c. 16, *Luca* c. 24, *Ioan* c. 20 și 21) îl adevăresc *Faptele Apostolilor* (1, 2. urm.), și îl mărturisește foarte hotărît sf. *Pavel*, mai ales în epistola pomenită mai sus.

Cetind acum textele aci indicate, vedem numai decât, că mărturisirile acestea nu sunt simple afirmații ale faptului învierii, ci fiecare dintre scriitorii sacri pomeniți ține — potrivit cu scopul și cu îndemnul particular și special al scrierii sale — ca să amintească și să înșire și diferite arătări și apariții de ale celui Înviat, numind martori, determinând locul și împrejurările între cari a fost văzut, după învierea sa, Mântuitorul nostru. Cine nu-și aduce aminte de ex. de episodul acela, așa de precis spus și de o realitate psihologică cu adevărat uimitoare, episod conservat de evanghelistul Ioan, ce s'a petrecut în ființa de față a învățăceilor: îndoiala apostolului Toma, care nu a voit să creadă, decât numai după ce a pipăit cu degetele sale urmele ranelor și trupul Mântuitorului. — Întru adevăr, ți-se pare, ca și cum evangheliștii ar fi prevăzut că vor veni și vremurile noastre, când și învierea tru-pească a Mântuitorului va fi așa de mult trasă la îndoială, și de aceea s'au silit ei ca cu cât mai multe amănunte să întărească și să îngrădească faptul învierii lui Isus!

Toma cel necredincios al evangheliilor a fost gata să recunoască adevărul și să presteze omagiul închinăciunii, în

fața Dumnezeu-Omului celui înviat, îndată ce s'a convins despre adevăr. Apostolilor necredinței de azi le lipsește însă *voînța* de a crede. Ei încă, ca și frații bogatului celui îmbuibat din parabola Mântuitorului, au „pe Moise și pe profeți“, au biserica și învățăturile ei, și nu-i ascultă; iar ceia ce nu ascultă pe Moise și profeți, nu vor crede nici dacă oarecine din morți se va scula! (Luca 16, 31).

Și fiindcă necredința, înaintea lumii, trebuie justificată și fiindcă glasul conștiinței mereu cere acelaș lucru, de aceea, ea și încearcă totul și își pune toate puterile, ca să zguduie, să clătine stâlpii, pe cari se razimă credința însași. Nu e mirare deci că caracterul miraculos al învierii Domnului Isus Hristos este mereu atăcat și pus în discuție, ca un lucru nu deplin dovedit.

I.

Fără de a trece cadrele acestui articol, nu mă pot extinde asupra cestiunii mai largi a autorității istorice și a vredniciei de crezământ a evangheliilor, ori a Faptelor Apostolilor. Atâta se poate spune, că în punctul acesta stăm astăzi cu totul altcum, ca acum 30-40 de ani. Pe aceea vreme, numai biserica și „popii“ ori învățații „clericali“ mai credeau că evangheliile au fost scrise în prima sută de ani după Hristos! De atunci până azi, roata științei a progresat și îmi închipuesc că rezultatele scrutărilor profesorului dela Berlin Harnack, d. p., care de sigur nu poate fi învinuit de clericalism, — au trebuit să fie ca niște lovituri crude de sbiciu, pentru aceea „știință critică nepreocupată“, carea credeă că a nimicit cu totul autoritatea istorică a evangheliilor, „dovedindu-se“ (vorba vine!) că au fost scrise cel puțin în veacul al doilea, dacă cumva nu și mai târziu. Iar pentru biserică a fost de sigur o satisfacție recunoașterea, din gura chiar alui Harnack că „a fost un timp, — publicul mare este încă într'nsul — în care se credeă că cea mai veche literatură creștină, inclusive Testamentul nou, trebuie considerată ca o țasătură de amăgiri și falsificări. Timpul acesta a trecut. Pentru știința el a fost un episod, în care ea a învățat mult, iar acum trebuie să uite mult... Nu mă sfiesc a folosi cuvântul retrograd... noi ne găsim, în critica izvoarelor celui mai vechiu creștinism, fără îndoială, într'o mișcare *retrogradă* spre tradițiune“, —

adecă spre învățătura în acest punct a veacurilor anterioare¹⁾.

Vezi bine, că dela Harnack până la deplina recunoaștere a adevărului mai este un pas mare. Harnack și, peste tot, școla numită istorico-critică recunoaște, ce e drept, că evangheliile, cel puțin cele sinoptice (Mateiu, Marcu și Luca) s'au scris în veacul prim, în jurul anilor 70 d. Hr. — și aceasta recunoaștere încă este un progres mare, față cu teoriile unui *D. Strauss*, *Renan*, *F. Chr. Baur* etc. (*Br. Bauer* † 1882 tăgăduise chiar și existența istorică alui Hristos!) — De altă parte, mănecând dela concepția raționalistică a religiei, carea nu admite minuni, profeții, revelație pozitivă dumnezească, ord supranatural etc. școala aceasta istorică-critică nu primește nici ea evangheliile în întregime ca acte ori documente istorice. Premisa, că minuni ori profeții sunt cu neputință, duce la denegarea credinței pe sama tuturor acelor relațiuni evanghelice, în cari se cuprinde vre-o faptă miraculoasă. Fiindcă deci profețiile și faptele miraculoase trebuiesc eliminate, cu tot prețul, din evangheliile, de acea școala istorică-critică trebuie să recurgă la apucături, cari numai istorice nu pot fi numite! Se forțează textul și izvoarele, mărturisirile externe se desconsideră, accentuându-se în chip exagerat momente interne, cercându-se cu deadinsul după contradicții, afirmându-se, fără temei, că glasul acestor scrieri nu este al contemporanilor ori al martorilor oculari, etc.

Numai în acest chip, și cu o astfel de metodă, — critică ce e drept, dar puțin istorică, — este cu putință ca d. ex. evanghelia sf. Ioan să fie înlăturată cu totul, fiindcă prea limpede mărturisește divinitatea lui Isus Hristos! Numai așa se poate ajunge la „rezultatul“, că evangheliile sinoptice au fost scrise după anul 70 d. Hr., căci altfel „profețiile“ Mântuitorului despre dărîmarea Ierusalimului ar trebui să fie totuș adevărate profeții! — Numai așa pot fi eliminate celelalte fapte miraculoase din viața și activitatea lui pământească: nașterea din vergură,

¹⁾ Es hat eine Zeit gegeben — ja das grosse Publikum befindet sich noch in ihr —, in der man die älteste christliche Literatur einschliesslich des Neuen Testaments als ein Gewebe von Täuschungen und Fälschungen beurteilen zu müssen meinte. Diese Zeit ist vorüber. Für die Wissenschaft war sie eine Episode, in der sie viel gelernt hat und nach der sie vieles vergessen muss.... Ich scheue mich nicht, das Wort rückläufig zu gebrauchen.... wir sind in der Kritik der Quellen des ältesten Christentums, ohne Frage, in einer rückläufigen Bewegung zur Tradition.... (Chronologie der altchr. Lit. I. Prefață.

schimbarea la față, învierea, înălțarea și celelalte multe minuni și profeții din vieța Mântuitorului, cari nu cadrează cu concepția filozofică raționalistă a școlii istorico-critice!

Fiind vorba despre minunea cea mai mare din vieța pământească a Mântuitorului, despre învierea sa din morți, critica modernă atacă mai întâiu înseși relațiunile evanghelice despre acest fapt, spunând că acestea relațiuni și știrile despre arătările lui Isus de după înviere își contrazic, și nu se pot reduce la o armonie, primejduind în acest chip însași substanța dogmei, însuș *actul* învierii, care, lucru firesc, nu poate cădea sub observația omenească. Așa, evangheliștii Mateiu ¹⁾ și Marcu ²⁾ cunosc numai apariții în Galilea, pe când Luca ³⁾ și Ioan ⁴⁾ cunosc numai apariții din Iudea, de ale celui înviat. Variază, apoi, nu numai locul aparițiilor, ci și numărul lor, variază datele evanghelice despre mărturiile aparițiilor etc.

Exegeza sănătoasă lămurește însă și împacă deplin toate acestea diferențe ori „contraziceri,” avându-se în vedere și ținând seamă mai ales de tendența diferită, de scopul special al singuraticelor evanghelii.

Mai întâiu de toate, și evanghelistul Mateiu amintește o apariție alui Isus în Iudea: pe când mergeau Maria Magdalena și cealaltă Marie să spună ucenicilor lui că a înviat, „iată Isus le-au intimpinat pe ele, zicând: bucurați-vă: iară ele apropiindu-se au cuprins picioarele lui și s'au închinat lui“ ⁵⁾. Iar evanghelistul Ioan amintește și descrie și o arătare din Galilea, lângă marea Tiberiadei ⁶⁾. S. Luca se restrânge, conform programului evangheliei sale, la arătările din Ierusalim și din Iudea, în vreme ce Ioan încă alege aproape numai acelea scene și momente, cari pot să desăvârșească credința învățaceilor. Mărturia acestor doi evangheliști o confirmă apoi neîndoios sf. Paul, prin I. Cor. c. 15. Dacă, în sfârșit, Isus tri-

¹⁾ Mat. 28, 7.: Și de grabă mergând, spuneți ucenicilor lui, că s'au sculat din morți și ... în Galilea, acolo îl veți vedea pe dânsul... (st. 10): Mergeți, vestiți fraților miei, ca să meargă în Galilea, și acolo mă vor vedea... (st. 16): Iară cei unsorezece ucenici au mers în Galilea, în muntele unde le-au poruncit lor Isus, și văzându-l pe el s'au închinat lui...

²⁾ Marc 16, 7.: Ci mergeți de spuneți Ucenicilor lui, și lui Petru, că va merge mai înainte de voi în Galilea, acolo veți vedea pe el.

³⁾ Luca c. 24.

⁴⁾ Ioan c. 20 și 21.

⁵⁾ Mat. 28, 9.

⁶⁾ Ioan c. 21.

mite vorba ucenicilor, ca să meargă în Galilea, ca acolo să-1 vadă, noi credem că adunarea ucenicilor în Galilea a putut avea loc, numai după ce ei s'au convins în Ierusalim despre faptul învierii. Iar porunca ca ucenicii să nu se depărteze de Ierusalim¹⁾, s'a dat de sigur mai târziu, cândva aproape de ziua înălțării la cer.

Scopul particular al singuraticelor evanghelii influențează și asupra deosebirii de mărturii, cărora li-s'a arătat Isus, din singuraticile evanghelii, precum și asupra diferenței în ce privește numărul aparițiilor. Așa sf. Paul (și sf. Marcu), cari scriu pe seama unor cetitori greco-romani, nu vrea să se provoace la mărturia femeilor, despre cari acelaș apostol poruncise, câte-va șire mai înainte (I. Cor. 14, 34), că au să tacă în în biserică. Iar ce privește numărul aparițiilor de după înviere, diferența dintre singuraticii evangheliști se lămurește prin recunoașterea unei necesități, ce crește, cu vremea, după dovezi cât mai multe și mai convingătoare despre învierea lui Isus. Între timpul, când s'au scris singuraticile evanghelii ale lui Mateiu, Luca și Ioan sunt intervale de zeci de ani, și de aceea Ioan este cel mai lung, iar Mateiu cel mai scurt, în chestiunea aceasta. Și peste toți aceștia vine, ca confirmare a adevărului, sf. Pavel, care potrivit scopului său, înșiră în chip sumar, cu mult înainte de ce a scris Luca și Ioan, 6 apariții de ale Domnului după înviere, apariții la cari au fost martori zeci și sute de oameni, deodată!

Chiar dacă acestea relațiuni despre învierea lui Isus ar conține „contradicții“ și mai multe și mai primejdioase, nici atunci faptul, acela că ucenicii au fost convinși despre învierea lui Isus, nu ar putea fi sgduit din partea critice numite istorice.

O înșirare pe scurt a aparițiilor Domnului după învierea sa, va dovedi și mai bine, ad oculos, lipsa contrazicerilor și, prin urmare, vrednicia de crezământ a relatărilor evanghelice²⁾.

1. Des-de-dimineață, în ziua ce urmează după Sâmbătă, muieri evlavioase vin la mormânt și găsesc piatra răsturnată. O spun asta toți sinopticii³⁾. Cu ceva înainte de a sosi ele, acolo, s'au petrecut câte-va întâmplări minunate: cutremurul,

¹⁾ Faptele Apostolilor 1, 4. Cfr. și Dausch, *Leben Jesu*. Münster i. W. p. 61.

²⁾ Cfr. Dausch op. cit. p. 62—64.

³⁾ Mat. 28, 1, Mc. 16, 1, Luca 24, 1—2.

spaima străjerilor dela mormânt și învierea însaș¹⁾. Despre însuș actul învierii scrierile sacre nu se puteau pronunța, ci o fac aceasta apocrifele.

Femeile sunt consternate²⁾, căci nu află trupul, unele din ele întră și în mormânt (Mc. 16, 5), și văd și ele arătare de înger. Arătarea îngerului încă e relatată de toți sinopticii, tot așa și solia îngerească: „Hristos s'a sculat!“ — Magdalena se pare că a grăbit înaintea celorlalte femei la mormânt și văzând piatra răsturnată, a fugit numai de cât să vestească lui Petru și lui Ioan, că au luat pe Domnul și nu știu unde l-au pus³⁾. La tot cazul, ea nu a fost martoră arătării îngerului.

În primele momente ale consternării, femeile, cu toată porunca îngerului, spune evang. Marcu (16, 8), se temură să spună cuiva ceva, probabil, că ele nici nu s'au depărtat îndată prea tare de mormânt, ci au rămas pe aproape, să vadă cum se vor mai desfășura lucrurile. În aceeaș vreme, ev. Mat. (28, 8) spune, că cu frică și cu bucurie mare ele totuș au mers la învățacei de le-au spus, iar Ioan spune și mai precis, că Maria Magdalena a alergat de a spus lui Petru și celuiialt învățacel.

2. În urma vestei dela M. Magdalena și dela celelalte femei evlavioase, Petru (Luca 24, 12) și cu Ioan (Ioan 20, 3) aleargă la mormânt și se conving și ei, despre adevărul celor spuse de femei.

3. Isus se arată apoi femeilor, cari mergeau dela mormânt, (Mat. 28, 9) și se arată în deosebi Magdalenei (Mc. 16, 9; Ioan 20, 15—16). Cufundată cu totul în durere, pentru dispariția Mântuitorului, crezând, că are în fața sa pe grădinarul, îl recunoaște numai după ce glasul lui cunoscut o trezește din reveria durerii (Ioan 20, 15—16).

4. Străjerii mormântului vestesc arhierieilor celea întâmplare: cutremurul, spaima lor, că mormântul este gol, și astfel și ei pot fi puși ca martori ai evenimentelor dela Paști, laolaltă cu arhieriei, cari îi înduplecă cu bani la minciuna: că pe când dormiam noi, au venit ucenicii și au furat trupul! (Mat. 28, 11—15).

5. Arătarea următoare a celui înviat este cea de pe drumul Emausului. Martorii sunt 2 ucenici; Cleopa și probabil

¹⁾ Mateiu 28, 2—4.

²⁾ Luca 28, 4.

³⁾ Ioan 20, 1. 2.

fiul său Simon, cari îl recunosc întru frângerea pâinii (probabil: întru împărtășirea cu sf. Euharistie, cum explică unii comentatori!) „Intru acelaș ceas“ încă, cei doi se reîntorc la Ierusalim și aici aud și dela alții, că Isus s'a sculat și s'a arătat lui Petru (Luca 24, 13—33 și I Cor. 15, 5).

6. In seara zilei învierii, Isus se arată apoi apostolilor adunați (afară de Thoma) în foișor și îi convinge despre învierea sa cu acelaș trup, prin mîncarea cu ei și prin atingerea și pipăirea trupului său. (Luca 24, 36). Tot atunci, spune Ioan Ev., a conferit apostolilor puterea de a iertă păcatele, prin simbolul suflării asupra lor, (Ioan 20, 19—24).

7. A opta zi după aceasta s'a arătat de nou Apostolilor, fiind de față și Thoma, pe care îl convinge prin atingerea coastei și a mînilor (Ioan 20, 26—29). Locul acestei apariții a putut fi sau, iarăș, Ierusalimul sau Galilea.

8. Ev. Ioan în c. 21 amintește arătarea lui Isus la marea Tiberiadei (prinderea minunată de pești, dialogul cu Petru și conferirea puterii primațiale, și încheie cu profeția despre moartea lui Petru și Ioan). Martori au fost, pe lângă Petru, încă 6 ucenici (st. 1—2).

9. O a doua arătare a lui Isus în Galilea o găsim la Mateiu: „în Galilea, în muntele unde le-a zis Isus“, încredințând pe cei 11, de data aceasta, cu misiunea de a predică și de a boteză pretutindenea și asigurându-i de asistența sa până la sfârșitul veacului (29, 16—20).

10. Apariția pomenită la I Cor. (15, 6) va fi avut loc în legătură cu cea amintită mai sus, la Mateiu.

11. Tot la I Cor. (15, 7) se amintește apariția făcută mai târziu lui Iacob cel tinăr.

12. O ultimă apariție este însemnată la Luca (24, 50) la Marcu (16, 19) și în Fapt. apost. (1, 6—10), înainte de înălțarea sa la cer.

Dr. VICTOR MACAVEIU.

CRONICĂ.

Împotriva alcoolismului. Ne face plăcere și avem o deosebită mîngăiere sufletească, publicând un cercular de mare însemnătate dat de pâr. *Tit Bud*, vicarul Maramureșului. E un semn și acesta, că interesul social, etic și religios se

deșteaptă tot mai mult și că oamenii se organizează spre a putea combate și delătură cu mai mare însuflețire și cu mai multe șanse de izbândă, nefericiri, plăgi îngrozitoare, cari amenință cu ruină societatea, între cari plaga cea mai înfiorătoare este abuzul cu beuturile spirtuoase. La luptă conștientă, pentru delăturarea acestei nefericiri, chiamă, cu puterea convingerii, păr. vicar pe preoții săi în chipul următor:

„*Mult Onorate Domnule!* Datorința păstorilor sufletești este nu numai a promovă binele sufletesc, ci și binele material sau, cum se zice, binele lumesc a lor. — Daunele cele mai mari a credincioșilor noștri provin din beuturile cele multe și necumpătate.

„Dejă bărbații cei mai de frunte ai țării au luat seamă, cumcă alcoolismul, adecă beuturile spirtuoase sărăcesc și nimicesc poporul, pentruce recomandă societățile de temperanță, și acum Dl ministru de cuite și instrucțiunea publică a dispus, ca și în școlile elementare să se țină, în tot anul, în câte o zi prelegere contra beuturilor. In lungul și latul țerii se țin prelegeri publice contra alcoolismului și se îndeamnă popoarele la vieață cumpătată.

„Dătorință sfântă avem și noi preoții și mai ales noi, să îndemnăm pe credincioșii noștri, ca să se lase de folosirea necumpătată a beuturilor spirtuoase.

„Drept aceea, ești rugat a citi și a explică mai pe larg cercularul meu acesta credincioșilor Frăției Tale, și a le explică daunele cele mari, cari provin din beție și din folosirea necumpătată a beuturilor spirtuoase. Să le spui, cumcă Sfânta Scriptură ne învață: „bețivii nu vor moștenii împărăția lui Dumnezeu“. Să le spuni, că bețivii își îngroapă cinstea și numele cel bun, că, după zisa Sfântului Vasiliu cel Mare, „beția pe om îl strămută în dobitoc“ și că beția nimicește sănătatea omului, ce ne spune psalmistul, zicând: prin beție mulți au pierit, iar cel treaz (moderat) își lungește vieața.

„Mi-ar plăceă, să vină toți bețivii aici în Siget, să-i duc în spital și în casa nebunilor, și să le arăt câți sunt acolo și dintre români, cari sufer chinuri groaznice și mor pentru păcatul beției. Apoi spune-le, te rog, că beția nimicește averea. Câte averi s'au nimicit prin beaturi! O ce durere mare, că sunt mulți, cari Dumineca pradă și beau tot ce au agonisit peste săptămână! Vai de familia celui bețiv! Muierea și pruncii lui flămânezec, iar el își agonisește morbul și iadul.

„Spune, iubite frate, credincioșilor tăi, să fie cumpătați în beuturi la nunți și la prohoade. Clerul din districtul Sigetului a decis, să îndemne pe credincioși, ca după încheierea actului civil, să meargă deadreptul la biserică și să se cunune în liniște și apoi acasă să facă nunta, însă nu cu beuturi necum-pătate, din cari vin sfezi, bătăi și omoruri. Hotărîrea clerului din districtul Sigetului aprobată fiind și de Preaven. Consistor o propun a se introduce în vicariatul întreg.

„Comunică credincioșilor, că adeseori la o nuntă se pră-pădește atâta beutură, încât, cu prețul aceleia tinerii miri ar putea trăi multe zile fără grijă și că nu e cu voia și plăcerea lui Dumnezeu, ca s. taină a cununiei să se împreune cu beție și cu scandaluri nemaipomenite.

„Ce să zicem apoi despre pomenile, adecă comândările morților? Oare cinstea și iubirea față de cel repausat stă în aceea, ca să se îmbete satul întreg? Sărace suflete! tu în loc de rugăciuni trebuie să auzi răcnete și sudălmii și să vezi neamurile tale moarte de beție. — Oh, frații mei maramure-șeni, lăsați, vă rog, lăsați datimile cele rele, lăsați beuturile, că dacă nu le ve-ți lăsa vom fi siliți noi preoții a nu ne duce la mesele voastre și a nu lua parte la pomenile voastre.

„Vedeți iubiților, când, de pildă, sunt morburii lipicioase: vărsat, difteritis, colera și altele, dregătorii civili vă opresc pomenile, și morții voștri se îngroapă și odihnesc în pace și fără pomeni cu beuturi. Oare nu se poate face aceasta tot-deuna? Oare n'ar fi mai frumos, ca din prețul beuturilor să se facă fundățiuni de slujbe pentru cel mort, ori să se cum-pere pe seama bisericii ceva dar, ori să se îmbrace vre-o 2--3 prunci școlari săraci? Aceste ar servi pentru mântuirea sufletului celui repausat și ar face cinste mare celor rămași după mort și mult bine neamului. Spune, iubite frate, credin-cioșilor, cum mii și mii de coroane se prăpădesc pentru beu-turi, iar multe biserici și școli de ale noastre sunt goale, deși toate s'ar putea înzestră din prețul beuturilor dela nunți și dela pomeni.

„Poporul zice, că-i sărac. Cum să nu fie sărac, când toată averea și-o nimicește cu beuturile spirituoase. — Timpurile sunt grele, scumpetea e mare. Să învățăm pe credincioși la cruțare și, înainte de toate, să-i desvășăm dela beuturile spir-tuoase. — Mare va fi meritul aceluia preot înaintea lui Dum-nezeu și înaintea oamenilor, care va putea desvășă pe credin-cioșii săi dela beuturile spirituoase.

„Deà bunul Dumnezeu, ca de acest merit să fie părtaș fiecare dintre noi.

Siget, la 29 Februarie, 1912, reveritor frate, — Tit Bud, vicarul Maramureșului“.

Noi dorim, ca scrisoarea aceasta să nu rămână literă moartă, ci se afle resunet puternic în sufletul fiecărui preot, ca și în feliiul acesta să se pregătească pentru primirea Mirelui diecezei, despre care știm, că în 1907, recomandând broșura „Alcoolismul“, a dat preoșimii diecezei de Dumnezeu păzite a Lugoșului un circular important din toate punctele de vedere. Și mai dorim, să vedem cât mai în grabă zorile zilei, ce trebuie să vină, în carea toți preoșii bisericii și ai neamului nostru să ieș parte în munca pentru mântuirea, ridicarea și întărirea reală a poporului, prin propovăduirea și arătarea virtușilor.

— După vrednicia ei onorăm și hotărîrea sinodului protopopesc din tractul *Morlăcii*, în înțelesul căreia „*la nici un fel de funcțiune bisericească, cum e la feștanie, botezul pruncilor, înmormântare și maslu — să nu se folosească nici un fel de beură spirtuoasă, nici ca material liturgic, nici ca beură pentru persoanele bisericești și pentru cei prezenți. Persoanele bisericești sunt oprite la participarea la funcțiuni, unde se servește beură spirtuoasă*“. Hotărîrea aceasta, împreună cu alte decizii înțelepte, luate în 21 Martie, a. c., de numitul sinod „se vor pune în praxă într'o Duminecă anumită în toate satele, prin citirea cercularei protopopului, ce se va edă în acest senz“.

Prin o curendă inteligent și bine motivată, protopopiatul Morlăcii va pofti toate districtele protopopești (ar fi bine din întregă provincia mitropolitană), să se ocupe cu chestiunea aceasta și să aducă decizii similare. În chipul acesta prin o lucrare uniformă și conștientă se vor execută legile, ce le avem (c. 8—1700; 8. II. și III.—1821; c. 9—1832; c. 7—1833; c. 34—1869; p. 3.—1899) mult mai îngrabă decât s'a putut crede în prea multe momente de toropeală sufletească, ce am avut.

Oamenii înțeleg tot mai mult ceea ce zice un mare învățat svedian, anume: „Istoria mărturisește, că nici odată cultura n'a înaintat, ca astăzi în decursul măreșei sale activități culturale se tâmpește, o amurșeală curioasă o cuprinde și o slăbește: *alcoolismul*. Dacă nu vom ști să ne luptăm în contra

acestui factor distrugător, atunci popoarele de astăzi vor devenii pradă degenerării“. Înțelegerea adâncă a acestui adevăr ne va determina nu numai pentru aducerea hotărârilor bune, ci și la perseveranță în lucrul bun, ca să vedem odată și fructe, nu numai frunze și flori. (sr.)

*

Ce-a mai rămas din sf. Cruce? Sfintele serbători ale Paștilor, pe lângă amintirile învierii glorioase a Mântuitorului Hristos, mai trezesc în sufletul nostru și durerile Vinerei mari. Și cum între obiectele ce sunt legate de aceasta sfântă zi, nici unul nu se poate asemăna lemnului sf. Cruci, credem, că nu va fi fără interes, să știm ce ne-a mai rămas din Crucea, pe care a atârnat Răscumpărătorul lumii.

E lucru cunoscut, că aceasta Cruce a găsit-o, în veacul al IV-lea, împărăteasa sf. Elena, mama împăratului Constantin cel mare. Pe locul de pe muntele Golgota, unde s'a întâmplat răstignirea, eră pe vremea aceea un templu păgân, pe care sf. Elena l-a demolat, și făcând săpături în acel loc a găsit toate 3 crucile, cari înainte cu 19 veacuri au stat alături, pe muntele Golgota. Crucea Mântuitorului, au cunoscut-o din mai multe minuni, cari s'au făcut prin atingerea ei, dintre cari mai cunoscute sunt, că un bolnav s'a vindecat momentan, și-un mort și-a recâștigat viața.

Arheologii cred, că aceasta Cruce a putut avea o înălțime de 3—4 m., lungimea de 2 m., lățimea de 12 cm. și o grosime ca de vre-o 8 cm. Cercetări microscopice au dovedit apoi, că ea a fost din lemn de cedru, ori ceva specie de brad. Această cruce, sf. Elena a tăiat-o în 3 părți, așezând o parte, cea mai mare, încadrată în argint, în biserica din Ierusalim, zidită anume pentru acest scop. O parte a trimis-o fiului său, iar a treia a dus-o cu sine în Roma. Aici încă a ridicat, în onoarea sf. Cruoi, o biserică, care stă până în ziua de azi. Este „Basilica Heleniana“, numită și „Santa Croce în Gerusalemme“, în care și astăzi este o bucată mai mare din sf. Cruce, dată în grija călugărilor Cisterciți. Tot în această biserică se păstrează și a parte din crucea tâlhariului din dreaptă și o bucată din inscripția de pe Crucea lui Isus.

Din toată Crucea aceasta azi abia se mai păstrează a treia parte. Afară de bucata ce se găsește în Roma, mai este o bucată însemnată în biserica „Notre-Dame“ din Paris; bucăți mai mărișoare sunt apoi în catedrala „San-Marco“ din Veneția, și în

biserica sf. Gudule din Bruxelles. Părți mai mici sunt apoi și în alte locuri.

Bucata din Roma, care e cea mai mare din câte există, înainte vreme a fost mult mai mare, dar au tăiat din ea tot mereu bucăți foarte subțiri, pe cari le-au împărțit apoi diferitelor biserici de pe întreg rotogolul pământului. Chiar și în Ungaria sunt biserici, cari se laudă că posed bucăți din Crucea adevărată a Mântuitorului. Despre regele Ungariei, Bela IV, citim că pentru o așchie de vre-o 15—20 cm. din această cruce, a dat lui Mihail Csáky mai multe moșii; așa de mare cult s'a dat, și pe dreptul, acestei scumpe relicvii a omenimei.

Bucata care se găsește în Paris, pe vremea revoluției franceze a fost scoasă din biserica „Notre-Dame“, și a stat mai multe luni în curtea primăriei orașului. De aici lemnul sf. Cruci a ajuns pe mâna unuia dintre aceia, cari au fost încredințați de republică cu împărțirea, respective nimicirea, lucrurilor răpite.

Dela acesta ea a trecut la deosebite familii private, până când în urmă în Aprilie 1901 relicvia scumpă a ajuns la mâinile mitropolitului Cardinal Richard, care a așezat-o de nou în biserica „Notre-Dame“, unde e păzită cu multă grijă.

Ce se va mai alege din aceasta bucată, în Franța, unde în timpul din urmă stările se apropie de cele ale revoluției, Dumnezeu știe. Credem însă, că dacă a scăpat din revoluția cea mare, prevedința se va îngriji de ea și în viitor. (ar.)

*

Conversiuni însemnate în America. Biserica catolică, singură care ține cu sfințenie adevărurile propovăduite de Mântuitorul nostru Isus Hristos, cu toate că i-se contrazice și e persecutată întocmai ca și fundatorul ei, nu poate fi învinsă, ci înaintază mereu.

Până când defectiunile și trecerile dela credința catolică sunt inspirate în totdeauna de cele mai dejositoare simțăminte și pasiuni, până atunci conversiunile la credința catolică sunt inspirate de cele mai frumoase și mai idealiste principii. Credința catolică nu propovăduiește nimic ce ar plăcea trupului, ci numai ce îl înfrână și umilește, așa că cine se întoarce la catolicism trebuie să fie condus de celea mai sublime idealuri! Aici nu se garantează divorțuri, nu îngăduințe de petreceri și mâncări, fără nici un capet, nu credință după plac, și totuși zi de zi se pot înregistra conversiuni, cari ne arată lim-

pede, că biserica catolică, biserica lui Hristos în veci nu va fi învinsă.

În orașul New-York sunt acum doi preoți vestiți. Unul este fiul fostului Arhiepiscop anglican din Cantorbery, cel mai de frunte scaun episcopesc al Angliei. Tinărul acesta, căruia îi erau deschise cele mai frumoase cariere și a cărui înaintare ar fi fost sigură, a abzis de toate, și s'a făcut catolic și preot. Un alt preot, care predică în paresemi în New-York, este părintele Waughan. — Ziarele nu povestesc de conversiunile cari zilnic se fac, deși sunt cu sutele, fiindcă nu sunt de ale persoanelor mai însemnate, dar și fiindcă cei cari se reîntorc la sânul bisericii, cer anume să nu se scrie despre ei; sunt însă unele persoane, despre a căror întoarcere nu se poate să nu se vorbească.

Atare este conversiunea doamnei *H. W. Taft*, cumnata prezidentului Statelor Unite, una din cele mai de frunte dame ale orașului New-York, care la o săptămână a fost urmată de Domna *Pat*, sora Doamnei *F. W. Wanderbilt*, care este una din cele mai de frunte dame ale societății alese din New-York, fiind ea membră a celui mai exclusiv club al lumii, chemat clubul celor 400, unde pe lângă arborele genealogic, care să te facă urmaș a vreunei familii nobile, trebuie să mai ai și un capital de cel puțin zece milioane dollari. Aceste ambele au fost adânc pătrunse de curajul, cu care se sbiciuiau fără milă păcatele celor avuți, înțelegând, că o biserică în care cu atâta francheță se sbiciuește vițiul, nu poate fi decât biserica cea adevărată, și după o instrucție potrivită, au fost primite în sinul bisericii catolice. — Aceste conversiuni au sgduuit toată America, și mai ales orașul New-York, unde în clasele cele mai alese se vede o mișcare ne mai pomenită de a trece la catolicism. Bisericile, unde se țin predicile din partea oratorilor mai sus numiți, sunt tixite de lume, o lume alcătuită din cele mai înalte cercuri ale plutocrației americane, dovedindu-se și prin aceasta, că religia catolică nu este religia trecutului, cum o vreau dușmanii ei, ci că este per eminentiam religia viitorului, — a tuturor veacurilor. (el.)

*

O neglijență păgubitoare. Vieța unui popor se manifestează în limba, capacitatea, aspirațiile, aplicările, energia, în datinile și în portul lui. Toate însușirile particulare, prin cari un popor se deosebește mai mult ori mai puțin, de alte

popoare, constituie individualitatea lui. Insușirile bune particulare trebuie îngrijite și cultivate, altcum se pierd, ori degenează, și cu ele, prin un proces mai lung, se pierde însuș poporul, amalgamizându-se cu alt popor, care ține mult, ține cu încăpăținare la individualitatea sa etnică.

Portul, în care un popor își dovedește gustul estetic, isetețimea și diligența în lucru manual, cum și spiritul de economie și practicitate, formează o însemnată notă a individualității etnice. De aici dragostea și mândria, ce au popoarele conștiente pentru portul lor național, cum și îngrijirea celor chieși, ca portul să nu se schimbe și să nu se pocească. Durere, la noi în multe părți, portul național e părăsit cu totul, schimbându-se cu hainele nemțești, pe motivul, că acelea sunt mai practice și mai ieftine. Și răul acesta cucerește într'una. Nu vezi o să-soaică, ori unguroaică să poarte vestminte românești. Bine fac, că-și iubesc și prețuesc portul lor național. Bine ar face și românele noastre să imiteze pe compatrioatele lor, prețuindu-și portul național, care poate fi, că e mai scump, dar e și mai durabil, e mai artistic, mai frumos și mai pe sus de toate, e făcut de mâna lor în timp de iarnă, de ploaie și printre lucrurile câmpului.

Ar fi datorința cărturarilor noștri, și mai ales a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“, să nu neglige chestiunea aceasta în paguba culturii poporului nostru. Să stavilească lățirea răului și să recucerească terenul pentru portul nostru acolo, unde acesta a eșit din uz. Femeile inteligente din satele noastre au un frumos câmp de activitate, instruând pe țăranc și arătându-le și în faptă — barămi la zile mari — iubirea față de portul nostru.

Asociațiunea ar putea procura mai multe rânduri de haine femești și să le trimită pe rând intelectualilor noștri din comunele, unde nu se mai poartă portul românesc, ca în zi de sărbătoare să le îmbrace 2-3 femei. Muierile vor îndrăgi hainele românești, își vor face și ele, și le vor purta vesele cel puțin în Dumineci și serbători. În chipul acesta s'ar face un însemnat pas și pentru uniformitatea portului național. (sr.)

*

In jurul unui scandal mănăstiresc. Când înainte de asta cu un an și jumătate se lățise vestea despre crimele unui călugăr, cu numele Mazoh, din mănăstirea Paulinilor, din Czenstochau, un oraș dela marginea spre Austria a Poloniei

rusești, știrea a produs în cercurile bisericii catolice o impresie foarte penibilă. Era vorba despre aceea, că acest călugăr a ucis pe un văr de-al său și a despoiat icoana făcătoare de minuni a P. C. Vergure din aceeaș mănăstire, de toate diamantele prețioase, cari o încadrau, pentruca astfel să-și asigure un viitor „fericit“, alături a unei femei, cu care avuse relațiuni și mai înainte.

Scandalul era complet. Dușmanii bisericii catolice, firește, n'au lipsit un singur moment dela postul lor, și 'n cea mai scurtă vreme toată lumea a fost informată despre moravurile călugărilor din munții Iasna-gorei, făcându-se din partea presei jidovite, cele mai nerușinate generalizări, referitor la viața morală a întregii tagme călugărești și a preoției celibatate din biserica catolică. Organele de presă catolice ce puteau face?! Condamnau și ele crimele lui Mazoh și soții, respingeau însă cu toată indignarea învinuirea nerușinată, că stările din mănăstirea Iasna-gorei ar fi o icoană a tuturor mănăstirilor catolice. Dar în aceeaș vreme, presa catolică cunoscută cu împrejurările, în cari ajunsese mănăstirea din Czenstochau încă de pe la 1895. a aruncat toată răspunderea pentru stările din mănăstire, în sarcina oficialității rusești. Deja faptul, că mănăstirea a fost scoasă, cu puterea așa zicând, de sub iurisdicția episcopului din Cracovia, iar legăturile cu Roma încă erau aproape rupte, pentrucă guvernul rusec supraveghia cu ochi de Argus și suprimă fără milă și fără să aleagă mijloacele, orice mișcare contrară intențiilor sale de-a compromite această Mekka a națiunii polone — încă sprijinea în deajuns aserțiunile presei catolice. Cele ce s'au petrecut apoi în timpul din urmă, ridică mai pe sus de orice îndoială, că singur terorismul rusec e vinovat de tot scandalul, care aproape de doi ani agită opinia publică.

În 5 Martie a. c. tribunalul din Piotrkow aduce sentința în cauza lui Mazoh, și-l judecă la muncă silnică de 12 ani, iar peste câteva zile i-se vestește lumii, că Mazoh a scăpat din prinsoare, luându-o la sănătoasa dimpreună cu Ileana lui.

Aceste fapte au deschis în sfârșit și ochii celor mai înversunați dușmani ai bisericii. În fața lor au încetat ca prin minune toate însinuările mârșave de mai înainte. Da, pentrucă ele au dovedit în mod neîndoios, că Mazoh a fost un agent și spion al Ochraanei, cum se numește poliția politică rusească secretă, care era chemat să aibă un rol mult mai însemnat,

ca acela, în care s'a încurcat. Mazoh avea deja în mânăstire mai mulți tovarăși de idei, în frunte cu însuș egumenul Reymann, constituit în mod necanonic din partea guvernului rusesc.

Dar dacă crimele lui Mazoh au zădărnicit realizarea tuturor planurilor Ochraanei, pe cari le avea cu dânsul, el a făcut totuși un bun serviciu stăpânilor săi, prin scandalul ce-a produs. Omul trebuia deci scăpat. Așa se explică apoi, cum de tribunalul l-a judecat numai la 12 ani muncă silnică, — pe când în Rusia crime mult mai mici se pedepsesc cu moarte, — și mai ales cum de a doua zi după aducerea sentinței, a reușit să scape din mâinile cazacilor: el, un biet de *călugăr*.

Mai bine de un an și jumătate, biserica catolică a fost trasă deci în noroiu, pentru lucruri, a căror răspundere și vină o poartă elemente cu totul streine de această biserică. Chestia s'a limpezit însă și de astă dată în favorul bisericii, și presa jidovită a trebuit să înceteze în urmă cu „celebrul“ caz din Iasna-gora. Și biserica lui Hristos a rămas curată. —

E și aceasta o invingere strălucită a bisericii catolice; nu cea dintâiu, și de sigur nici cea din urmă! (ar.)

*

Congresul euharistic dela Viena și cestiunea participării bisericii noastre. Dintr'o epistolă privată, trimisă de secretariul general al comitetului de aranjare a congresului din Viena, reproducem următoarele detaluri despre acel congres:

„Naționalitățile își vor avea fiecare biserica lor festivă, fiecare va avea secțiunile sale deosebite pentru eventuale consultări și debateri, în limba maternă... Participarea Românilor în portul lor național ar fi foarte de dorit și biroul central ar sprijini de sigur nizuința spre o atare manifestare“.

Repetăm de nou: ar fi un păcat național, dacă noi Românii am lăsa să treacă nefolosit acest prilej, de a-ne manifesta în adunarea care va fi a lumii întregi. (m).

*

○ lămurire. În legătură cu cele ce scriam în nr. trecut al acestei reviste despre articolele pâr. Virgil Pop, referitoare la chestia unirii bisericilor, din „Progresul“, Sfinția Sa ne trimite aceste șire lămuritoare:

„Onorată redacție!

Declar categoric, că cuvintele: să nu fiu rău înțeles șcl. dela sfârșitul articolului meu din Nr. 7. al „Progresului“, cari

au produs cunoscutele nedumeriri, nu sunt ale mele, ci sunt un adaus arbitrar al redacției „Progresului”. Ele nu acoper absolute convingerile mele, asupra cărora am stărui în repețite rânduri, în modul cunoscut și din broșurile mele „Chestia unirii bisericilor”, și „Glasul unirii”, și astfel cred că e de prisos să mai spun, că ele m’au atins foarte neplăcut și pe mine. Am deci și acuma convingerea din trecut, că unirea bisericilor se poate realiza prin abandonarea punctelor de diferență din partea fraților neuniți, și aceasta convingere voiu avea-o, pe cât se poate prevedea omeneste, și în viitor.

Aceste am crezut că trebuie să le spun pentru orientarea cititorilor prețuitei reviste, care e „Cultura Creștină”.

Primiți, Vă rog, șel.

Virgil Pop.“

La aceasta lămurire n’avem nimic de adaus, mai ales că noi dela început bănuiam că așa ceva se va fi întâmplat. Nu putem să nu veștezim însă și noi, după cuviință felul, de a lupta pentru ceva scop prin astfel de adausuri arbitrare, diametral opuse convingerilor celui ce iscălește. Propagandă reușită nu se poate face decât cu arme cinstite. „Progresul” încă s’ar cădea să știe aceasta. (ar).

Cărți și reviste.

Păr. vicar al Maramurășului, unde în vremea din urmă se resimte o mișcare tot mai conștientă, care țineste la deșteptarea unei vieți mai românești sub toate raporturile, — ne trimite o carte de peste 100 pagine, 8° mare, în care se cuprind: „*Date istorice* despre protopopiatele, parohiile și mănăstirile române din Maramurăș”

Lucrarea păr. *Tit Bud*, după cum reiese și din titlu, nu are pretenția de-a fi o carte de istorie în înțelesul acela, că ar stabili legătura pragmatică între deosebitele date vechi și noue privitoare la protopopiatele, parohiile și mănăstirile maramureșene, ci este mai mult o înșirare hronologică, un fel de cronică a instituțiilor bisericesti amintite. Ba însuși autorul spune în prefață, că nici aceasta înșirare hronologică nu este completă, că are chiar multe lacune din lipsa documentelor, ce astăzi încă nu sunt cunoscute.

Dar, și așa cum e, lucrarea păr. Bud înseamnă un pas înainte și constituie un izvor, de care nu ușor se va putea lipsi cine se va mai ocupa cu chestiile Maramureșului românesc, din punctul de vedere al istoriei. Alături de „Diplomele mara-

mureșene“ ale d. Dr. Ioan Mihályi, de „Insemnările din bisericile române din M.“ ale părintelui Ioan Bârlea, și — ca se amintim, numai ceea ce s'a scris din partea fiilor Maramureșului — alături de monografia pâr. Dr. Alex. Cziple referitoare la chestia episcopiei Maramurășului, vor aduce cele mai bune servicii și „Datele istorice“ ale zelosului autor, care a mai lucrat în aceasta direcție, tipărind încă 1891 o disertație despre „Episcopii și vicarii români din Maramurăș“, iar la 1903 „Istoria parohiei din Siget“.

Lucrarea se vinde cu 3 cor. și se poate procura dela autor, în Sigetul Maramureșului. (ar.)

*

Ultimii trei numeri (11—13) a foi săptămânale »*Progresul*« din Oravița aduc în continuare un articol bine prins a pâr. Dr. Nicolae Brînzău, despre „Problema religiei“.

Este un articol de polemică cu dl Dr. M. Vladimirescu, care, într'un număr mai vechiu (8) a aceleași foi, susține în legătură cu chestia unirii bisericilor, că această chestie sulevată doar de „spirite tardive“ și sprijinită cu „sterile debateri teologicești“ nu poate să sfârșească decât cu rezultat negativ, fiindcă „omenirea de azi și în ale religiei e preocupată de alte chestii de viață, cu mult mai însemnate. În ziua de astăzi nu mai e vorbă de *cum*, ci de *ce* și *dacă* peste tot se mai crede; azi e întrebarea nu că ce credință, ci dacă peste tot mai avem credință pozitivă“. Pâr. Brînzău, gândindu-se la lunga serie de articole ale dl. Dr. Vladimirescu, în cari a cerat să popularizeze, tot în „*Progresul*“, ideile moniste ale lui Häckel, arată că monismul (se ocupă mai ales de cel materialist!) — care preocupă, după credința dl. Vladimirescu, lumea de astăzi, dar mai ales cea de mâne — este o soluție, (dacă peste tot i-se poate da acest nume), foarte nenorocoasă, și lipsită de orice temei, a problemei religioase.

Pâr. Dr. Brînzău stăruind asupra acestor puncte, în aceeaș vreme arată și temeiul pe care e zidit edificiul adevărat și necesar al religiei tuturor veacurilor și tuturor popoarelor, temei, care stă și va stă totdeauna, până când sufletul nostru va avea: facultățile de cari dispune azi, și cari constată deosebiri absolut esențiale între diversele realități, ce îl înconjură.

Ne bucurăm din inimă de acest răspuns potrivit, și promitem, că ne vom ocupa și noi într'unul din numerii viitori de chestia monismului, care precum vedem nu poate fi socotită ca ceva ce nu ar fi de actualitate. (ar.)

*

În legătură cu celea scrise de noi în Nr. 4 (pag. 127) a. c. „*Amvonul*“ crede că *trebuie* și *poate* să mai răspundă.

Și scrie în Nr. 11 (Februarie) precum urmează:

„Uniații dela ‚Cultura Creștină‘ din Blaj, în Nr. 4, dela 25 Februarie a. c. fac teorii de drept canonic în special asupra anatemei și asupra afurisaniei, teorii pe cari le ilustrează prin insolente și cuvinte, de cari se folosese numai iresponsabilii. Decât, de sigur, se silesc oamenii ca să facă dovada pretențiilor culturale ce au, și ca să dea o desmintire categorică acelor cari le zic pe față că sunt renegați ai credinței ortodoxe, în care s'a pomenit neamul românesc, și răi români din pricina șovinismului lor papistaș.

„Din parte-ne, îi felicităm pentru toate acestea, cât și pentru aceea, că li convine mai bine a fi împreună cu Satan, decât cu Dumnezeu! Bine fac, căci câte odată Dumnezeu ceartă și bate pe cei ce-i iubește, iar pe cei ce nu, ca pe niște unelte ale duhului rău, îi lasă necuratului și slugitorilor lui“.

Am transcris întocmai aceste șire, inspirate nu tocmai de duhul bun al dragostii, ca să fie limpede pentru oricine, dacă „Amvonul“ a *putut* și a *trebuit* să ne răspundă. Așa cel puțin va avea ultimul cuvânt nu numai acasă, ci și în coloanele noastre, unde pentru ultima dată ne ocupăm de acest organ cu adevărat „iresponsabil“. (ar.)

*

Chiemarea preoțească, această chestiune de mare însemnătate, e zugrăvită frumos de episcopul *Marty* din Franța în o scrisoare adresată preoțimii din dieceza sa, în carea zice și următoarele, cum cetim în „*Egyházi Közlöny*“:

„De multeori V'am grăit și până acuma despre lucrul acesta și nu vom încetă a accentua însemnătatea lui înfinită. Dați-ne preoți, preoți sfinți! Dela aceasta atârnă viitorul diecezei noastre! Dela aceasta atârnă viitorul întreg al bisericii și viitorul nesfârșit al sufletelor! Linișiți pe bocitorii pusilanimi, cari sunt cuprinși de frică pentru motivul, că oameni răi ne-au despoiat, pentrucă ne persecută și în numele, așa numitelor legi, atentează la viața noastră, iar în numele libertății ne deneagă cu încăpăținare orice libertate. Spuneți cu curaj, că Dumnezeu, care e mai puternic decât toți legislatorii lumii, voește preoți cum se cade, că pe preoții săi îi va apăra și se va îngriji de existența lor. Și afară de aceasta: dacă persecută un lucru mare, au nu-i aceasta ora jertfirilor generoase? Noue ni-se pare, că fiecare tinăr, în inima căruia e vie credința și curajul, chiar acum trebuie să se simtă îndemnat a păși în oastea catolică, ca ostaș alui Dumnezeu. Aceasta și alte gânduri asemenea spuneți-le credincioșilor. Și să spuneți aceasta cu căldura pătrunzătoare a convingerii tari. Înainte de toate însă să fiți voi sfinți. Nu vă cugetați la altceva, decât

la biserică, la tabernaculele voastre și la suflète. Lucrați, fără a vă cruța! Închinați-vă vieța mai întâiu pentru binele celor mici și acelor nefericiți. Pildele bune vor fi mai convingătoare decât cele mai frumoase cuvinte ale voastre. Dumnezeu îi va binecuvânta cu darul său. Și să nu vă îndoii deloc: chemarea preoțească va avea și roadă bogată“. —

Așa este. Cea mai înaltă treaptă, la care se pot ridica oamenii, este preoția și de pe nici o treaptă nu se poate face atât de mult bine, ca de pe aceasta. Preoții conștii de importanța chemării lor, preoții buni, zeloși, evlavioși și inteligenți, lucrând solidar, aduc cel mai real bine poporului. Pontiful Piu V cu dreptul zicea: „Dentur idonei confessarii, ecce omnium christianorum plena reformatio“. De ne-ar da și seminarele noastre tineri înțelegători ai chemării preoțești și pătrunși de hotărîrea de-aș prețui slujba sfântă în tot timpul! Iar, ieșind din seminare, de ar ajunge în un mediu prielnic, în o atmosferă curată preoțească, carea să promoveze trezvia, abnegația și să cultive spiritul de jertfire! Ce viitor de aur ar putea creă astfel de preoți poporului nostru! (sr.)

Cărți întrate la redacție:

Tit Bud, Date istorice despre protopopiatele, parohiile și mănăstirile române din Maramurăș. Gherla 1911. Prețul 3 cor.

Théophile Gautier — Caton Theodorian, Moarta înamorată. (Biblioteca pentru toți Nr. 743—4). București 1912. Prețul 60 bani.

Anton Pan, Proverburi adica zicale, sau povestea vorbii. (Bibl. pentru popor Nr. 8). București 1912. Prețul 40 bani.

Carte despre datorii și drepturi. (Biblioteca pentru popor Nr. 9). București 1912. Prețul 40 bani.

Mihail Sadoveanu, Povestiri de petrecere și de folos. (Biblioteca pentru popor Nr. 10). București 1912. Prețul 40 bani.

Povestiri din Halimâ. 2 cărți. (Biblioteca pentru popor Nr. 11—12). București 1912. Prețul 95 bani.

Calendarul Național al ziarului „America“. Cleveland, Ohio, 1912. Prețul 60 cents.

TELEFON.

Manuscrisele nu se înapoiază.

B. Șimleul Silvaniei. Remănem pe lângă cele comunicate în scrisoarea, ce V'am trimis.

I. Zăbran. 1. Cinstirea, ori donarea este unul dintre mijloacele legale, prin cari se câștigă proprietatea, atât după legile civile, cât și după cele bisericești. Când actul de donare întrunește deci cerințele legale, între cari ultima este, că ea să fie acceptată din partea aceluia, cui se face, donatorul își pierde orice drept de proprietate asupra lucrului cinstit. — 2. Poate.

P. Gerliște. Am crezut, că e mai bine ca lămuririle să ajungă, chiar și cu ceva întârziere, sub ochii cetitorilor nostri, decât să fi lămurit, mai curând, pe alții, cari ar fi fost poate neorientați. — Cărți de rugăciune ieftine și bune pentru copiii dela scolile populare, durere, azi nu avem la librăria noastră. Am înțeles însă, că ar fi în pregătire, și poate cu începerea noului an de școală să se poată căpăta.

G. Sângeorzul de câmpie. Da, predicile lui Teodor Pop se vor tipări, și așa preoțimea noastră va avea în curând un nou și bun isvor pentru pregătirea la cea mai însemnată dintre slujbele preoțești: vestirea evangheliei.

S U M A R U L :

Dr. Alexandru Nicolescu: Nădejdea noastră. — **Dr. Petru Hetcou:** Cugetări de Paști. — **Zenove Păclișan:** Biserica românească și Calvinismul dela moartea lui Gavrilă Bethlen până la Unirea cu Roma. (I.) — **Dr. Ioan Sâmpăleanu:** Administrația bisericească (Recenzie). — **Vasile Cerghizan:** Sculamă-voiu și mă voiu duce... — **Dr. Ioan Coltor:** Biserica rusească. — **Dr. Stang—Nicolae Popa:** Teorii false în vieța modernă. (I.) — **Dr. Victor Macaveiu:** Critica biblică modernă și învierea lui Isus Hristos. (I.) — **Cronică:** Impotriva alcoolismului (sr.); Ce-a mai rămas din sf. Cruce? (ar.); Conversiuni însemnate în America. (el.); O neglijență păgubitoare. (sr.); În jurul unui scandal mănăstiresc. (ar.); Congresul euharistic dela Viena și cestiunea participării bisericii noastre. (m.); O lămurire. (ar.) — **Cărți și reviste:** Tit Bud: »Date istorice« (ar.); »Progresul« (ar.); »Amvonul« (ar.); »Egyházi Közlöny« (sr.); Cărți întrate la redacție. — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.